

TEK PARTİLİ DÖNEMDEN ÇOK PARTİLİ DÖNEME MARAŞ'TA GÜNDELİK HAYAT VE DEĞİŞEN MODERN YAŞAM ALGISI

THE PERCEPTION CHANGES IN MODERN DAILY LIFE OF MARAŞ PROVINCE
DURING THE TRANSITION FROM SINGLE-PARTY SYSTEM TO MULTI-PARTY
SYSTEM

Tülay AYDIN¹

Öz

Bu çalışmada bir taşra kenti olan Maraş'ta Cumhuriyetin değişim isteği ve uygulamalarının gündelik hayata yansımaları ele alınacaktır. Çalışma sadece bu dönem ile sınırlı kalmayıp tek parti dönemi pratikleri ile çok partili hayata geçişten sonra birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yönünü ve eğilimini Avrupa'dan Amerika'ya doğru çeviren yeni bir yönetim anlayışının sıradan yaşam üzerindeki etkilerini de ele almayı planlamaktadır. Bilindiği üzere çok partili hayata geçişle beraber Türkiye'de sadece siyasal yetkinin devri gerçekleşmemiş aynı zamanda bir mental ve düşünsel değişim başlamış ve bu değişim kaçınılmaz olarak hayatın her alanında bugün dahi görülür izler bırakmıştır. Devlet odaklı değişimin Maraş gündelik yaşamında bulunduğu yanlır; tek ve çok partili hayat evrelerindeki kadın-erkek görünümleri, gündelik hayatın önemli alışkanlıkları, sinema, tiyatro, konser, kütüphane, parklar gibi toplumsal mekân izlenimleri ile incelenecektir. Bu incelemede temel hareket noktası Kemalist program ve DP iktidarının bu programdan sapar gibi görünen tematik söylem farklılıklarının gündelik hayatta sıradan insan üzerindeki etkilerinin ne olduğu sorusu olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tek Parti, Demokrat Parti, Maraş, gündelik hayat, modern yaşam.

Abstract

The study discussed the daily life reflections of the changes in conventions and practices related to the Turkish Republic in Maraş province. It was not limited to the single-part period of Turkey, but aimed to address the impacts of a new governmental approach – a multi-party system- on daily life practices in the country which inclined to the United States from Europe, just like many countries. As is known, the transition to multi-party system brought about the transfer of political authority in Turkey, and it also triggered a mental and intellectual exchange. It can be traced in every aspect of life today. The daily life reflections of state-oriented changes in Maraş province were examined in relation with the male and female relationships, critical habits in daily life, social impressions observed in certain public places such as cinema, theater, concert, library, and park. The basic starting point of such an analysis is to reveal the effects of the differences in the thematic discourse of the Kemalist program and the DP government that seemed to deviate from this program, on daily life.

Keywords: Single-Party, Democrat Party, Maraş, daily life, modern life.

¹ Arş.Gör.Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
tlyaydn05@gmail.com, Orcid: 0000-0003-0308-1240

Giriş

Günümüzde toplum yaşamını etkileyen teknik ve sosyo-ekonomik gelişmeler, giderek küreselleşen ve küreselleştikçe de yerel ve özgün niteliklerini kaybeden bir toplum gerçeğini önümüze sunmaktadır. Bu gerçeklik aynılıklar, yapaylıklar ve tek tipleşmiş çizgiler içinde beliren bir gündelik yaşamı ifade etmektedir. Modern hayatın ve sanayi toplumlarının bir gerçeği olarak giderek gelişen büyük şehirlerin ekonomik ve kültürel kaynaklara ulaşılabilir olma durumu artık şehirlerin taşralaştığı, taşraların da şehirleştiği (Bora, 2005: 39) girift ve tanımlamaz bir durumu gözler önüne sermiştir. Kır ya da kent, metropol ya da küçük şehirlerde aynı tip giyimlere, aynı tip yaşam alanları ve dolayısıyla aynı tip gündelik yaşamlara şahit olunabilmektedir. Çünkü modernliğin doğasından gelen geri döndürülemez ancak aşamalı formu farklı toplumları birbirine benzetecek bir süreç doğurmuştur (Köker, 2013: 52). Bu toplumsal, ekonomik, kültürel değişimlerin ve dönüşümlerin en kolay gözlemlenebildiği alan pek tabii ki değişimin ilk yansısını bulacağı gündelik yaşam pratikleri olacaktır.

Gündelik yaşam kavramının yüzyıl terminolojisine girişi ve kabul görüşü, iş hayatının getirdiği yükümlülükler karşısında bir kaçış arayan insanın hali hazırda devam eden sıradan hayatının görünür kılınması ile gerçekleşmiştir. Gündelik hayat, sıradanlığın dillendirilmesinin yanı sıra gücün, popüler kültürün, ideolojik ve devrimsel hareketlerin de yansıdığı bir alanı ifade etmektedir. Türk siyasi ve toplumsal hayatında da gündelik yaşam pratiklerindeki ilk ciddi değişimler Osmanlı Devleti'nde başlamıştır. 19. yy'ın Osmanlı devlet ve toplum düzeninde başlattığı değişim ve dönüşümün izleri taşraya kadar inmemiş olsa da büyük şehirler etrafında kümelenmiş memur ve bürokrat elit arasında görece hızlı bir süreci başlatmıştır. Osmanlı üst ve orta sınıflarında başlayan Batılılaşma eğilimi alaturka-alafranga ikiliği ve ayrılığını ortaya çıkarmış ve bu ikili yapı gündelik hayatın en önemli alanlarına yansımıştır. Batı'dan alınan giyim eşyaları ve mobilyalar bütün bir yaşam şeklini etkilemeye başlamış ve giderek bir alışkanlıklar dizisi ve yeniden örülen değerler bütünü ortaya çıkarmıştı (Deren, 2001: 387). Bu etki ve değişimin en net ve keskin uygulamaları ise Kemalist felsefe ile önce devlet gündeminde sonra da hayatın her alanını kapsayan bir yaşam stili şeklinde topluma rol model olarak gösterilmiştir.

Bu çalışmada ele alınacak evrede henüz modernliğin izlerinin tam olarak sürülemediği şehirleşmemiş bir taşra kenti olan Maraş'ta Cumhuriyetin değişim isteği ve uygulamalarının gündelik hayata yansımaları ele alınacaktır. Çalışma sadece bu dönem ile sınırlı kalmayıp tek parti dönemi pratikleri ile çok partili hayata geçişten sonra birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yönünü ve eğilimini Avrupa'dan Amerika'ya doğru çeviren yeni bir yönetim anlayışının sıradan yaşam üzerindeki etkilerini de ele almayı planlamaktadır. Bilindiği üzere çok partili hayata geçişle beraber Türkiye'de sadece siyasal yetkinin devri gerçekleşmemiş, aynı zamanda bir mental ve düşünsel değişim başlamış ve bu değişim kaçınılmaz olarak hayatın her alanında bugün dahi görülür izler bırakmıştır. Devlet odaklı değişimin Maraş gündelik yaşamında bulduğu yanıtlar; tek ve çok partili hayat evrelerinde kadın-erkek görünüşleri ve giyim-kuşam, mekânsal alan olarak gündelik hayatın önemli alışkanlıkları, sinema, tiyatro, konser, kütüphane, müsamere, dernek ve cemiyet faaliyetleri ile eğlence mekânlarındaki pratikler üzerinden incelenecektir. Bu incelemede temel hareket noktası Kemalist program ve DP iktidarının bu programdan sapar gibi görünen tematik söylem farklılıklarının gündelik hayatta sıradan insan üzerindeki etkilerinin ne olduğu sorusu olacaktır.

Maraş'ın gözlemlenebilir şekilde muhafazakâr bir taşra kenti olma özelliği şehrin gelenek ve değerler dokusundaki tutuculuktan kaynaklanmaktadır. Ancak bu tüm taşraya özgü bir tutuculuktur. Bu profilin yansiyabildiği en önemli alanlar aynı zamanda dönemin

kısmi bir portresini çizen gazeteler olmuştur. Ancak gazetelerin gündelik hayatı birebir yansıttığı yanlışlığı yaygın bir kanaat olsa da gerçek oldukça farklıdır. Keza gazetecilerin filtrelerinden süzülerek hazırlanan haberler çoğunlukla siyasi, iktidar kanadına yakın haber, yorum ve görüşlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda gazetelerde muhalifler, azınlıklar ya da kadınların yaşam biçim, tutum ve talepleri doğrudan yansıtılmaz. Bu azınlığı temsil eden haberler ise çoğunlukla bugün ikinci sayfa haberleri olarak nitelendirilen cinayet, hırsızlık gibi haberlerde yer bulur (Cantek, 2005: 44). Maraş'ın gündelik hayat izlerinin aranacağı yerel basında tek parti iktidarının ideolojik uygulamaları şehirdeki tek yayın organındaki haberler ve partinin teşkilatı ile ilgili arşiv belgeleri üzerinden incelenecektir. Tek parti döneminin Maraş'taki tek gazetesi olan Maraş Vilayet Gazetesi nadiren yerel haberlere yer verirken esas olarak rejimin sözcülüğünü yapmış ve yayınları ile de Kemalist düşünce sistemine uygun haberlere yer vermiştir. Çok partili dönemde ise çok partili hayatın getirdiği demokratik rüzgârda şehirde birçok gazetenin yayın hayatına girdiği görülmektedir. Ancak bu gazetelerde gündelik hayat izlerini bulabilmek tek partili yıllara ait yayınlardan daha zordur. Keza bu yıllarda şiddetli bir iktidar-muhalefet çekişmesi yaşanmakta ve haberler ve manşetler çoğunlukla bu gündemden hareketle hazırlanmaktadır. Ancak elde edilen veriler iki dönem arasında bir gündelik yaşam kıyaslaması yapılabilmesine fırsat sunmaktadır.

1.Gündelik Hayatın Teorisi

Gündelik hayat kavramı modernleşme ile birlikte bireyin kendi yakın çevresi etrafında oluşturduğu rutin hayatına yeni bir anlam yüklenmesi sonucunda gündeme gelmiştir. Modern insanın modern yaşamın gerekliliklerine uygun olarak ortaya çıkan çalışma-boş zaman diyalektiği bireyin sosyal-kültürel-ekonomik faaliyet alanlarını da değiştiren ve başkalaştıran bir çerçeve sunmuştur. Gündelik hayat kavramını yüzyılın ilk yarısında incelemeye alan ilk isimlerden biri olan Henry Lefebvre'ye göre gündelik hayat, modern zamanlar ve modern öncesi dönemi ele alan döngüsel ve doğrusal tekrarlar içinde çerçevelenmiş bir kavramdır. Sanayi öncesi toplumlarda gündelik hayat, doğanın döngüleri etrafında ortaya çıkan düzenli tekrarlara dayalı bir döngüsellik içermekteyken, modern toplumlarda gündelik hayat, doğal döngüler içinde programlanmış bir hayata uydurulmaya başlanmıştır. Yani modern öncesi toplumların döngüsel zamanı, kent hayatının sunduğu; işte geçirilen zaman, boş-serbest zaman, zorlayıcı zaman etrafında gündelik hayatın yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir (2005: 1). Böylece daha evvel küçümsenerek görmezden gelinen gündelik hayat olgusu, modern dünya ile birlikte basına, edebiyata nüfuz etmeye başlamış ve bütün olaylar gündelik hayat çevresinde ele alınmıştır (Lefebvre, 2015: 9-10).

Lefebvre'ye göre gündelik hayat; *“doğrusal-döngüsel tekrarlar içinde bireyin iş ve iş dışındaki tavırları, mekanik hareketleri, ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak etkilediği ve etkilendiği alanlarda, evdir, eşyadır, komşuluktur, beslenmedir, barınmadır veya çevredir.”* (Lefebvre, 2007: 29; 32). Susie Scott'ta bu tanıma benzer şekilde sıradan insanların günlük hayatlarını, onların her gün tekrar eden rutin ve kişisel eylemleri olarak tanımlarken; gündelik hayatın belirleyicisi olan etmenleri tekrar etmek, rutin olmak ve ritmik olarak her gün aynı yerde aynı şeyleri yapmak olarak tanımlamıştır (Scott, 2009: 2). Her iki tanımda da dikkat çeken şey; tekrarlar, sıradanlık ve her şeyin gündeliklik içinde belirmesi ve can bulmasıdır. Bu açıdan kişinin gündelik hayattan kaçabilmesi ya da uzak durabilmesi mümkün görünmemektedir. Keza gündelik hayatın dışında olduğunu düşünenler de aslında gündelik hayatın ritimleri arasında kaybolmuş kişilerdir (Lefebvre, 2007: 19).

Lefebvre, modern öncesi toplumlarda, üretimin doğaya bağlı döngüsel bir zamanda sağlanması nedeniyle çalışma hayatını gündelik hayatın bir parçası olarak değerlendirmek gerektiğini ifade etmiştir. Bu sebeple modern öncesi toplumlarda tüketim toplumu ve boş zaman kavramı yer almamıştır. İnsanların bütün etkinlikleri birbirleriyle iç içe ve hemen evinin

etrafındaki işiyle bütünleşmiştir (2007: 41). Modern dünyada ise insan; yoğun kaygı, uğraş ya da gerilimin sonunda rahatlayabileceği bir boş vakte sahip olmak istemiştir. Lefebvre bunu *relax olma* olarak tanımlar (2012: 39). Bu kavramı normal kılan ise bu yüzyılda çalışma lehine sağlanan faydalar ve haklardır. Bu yüzyılda ekonomik gücün artışı buna karşın çalışma saatlerinin azalması boş zaman kavramını bir *relax olma* ihtiyacı olarak daha da ön plana çıkarmıştır (2007: 25-26). Bu noktada gündelik hayat *ihtiyaç-arzu-haz* olmak üzere üç terimli bir diyalektik hareketin ortaya çıktığı yer olarak tanımlanmıştır. Bu üçlü hareket belirli bir işe sarf edilen *emek*, bu emeğin arta kalan zamanında ortaya çıkan *boş-serbest zaman*, bu zamanın çeşitli aktivite ya da aktivitesizlik içinde *kullanımı* ve son olarak bu kullanıma dayalı olarak ortaya çıkan yeni bir hizmet sektörü yani *mübadele* durumunu gündeme getirmiştir. Bilhassa emek, yüzyılın başında adeta kutsanırçasına onanıp yüceltilirken, günümüzde emek ya da çalışmak, boş zaman ya da çalışmama durumu ve istenci karşısında gözden düşen bir kavram olmuştur (Lefebvre, 2015: 19-20). Boş zaman onanan ve modern hayatın yüceltilen kavramı olarak gündelik hayatın önemli bir kısmını işgal etmiştir. Ancak çalışma-boş vakit birlikteliğine dayanan gündelik hayat bu iki kavramın ayrımı değil birlikteliği ile var olmaktadır. Bu öğeler arasında hem bir birliktelik hem de bir çelişki söz konusudur. Artık boş vakit, gündelik hayatla iç içe geçmiştir. Boş vakit; pazar gezisi, aile gezintisi ya da yürüyüş gibi bazı evrensel aktiviteleri içerebilmektedir. Film izlemek gibi pasif aktivitelerin yanı sıra özel bir teknik içeren konularda örneğin resim yapmak gibi kültürel bir aktivite de boş zaman kavramı içinde değerlendirilebilmektedir (Lefebvre, 2012: 37). Böylece tercih edilen eylemlerle kişi kendini daha pasifleştirebilir, daha aktif bir faaliyete yönelebilir, farklılaşabilir ya da farksızlaşabilir de. Bu yönleri ile boş vakit çalışma alanları ve zamanları içinde saklı olabilmektedir. Bununla birlikte Lefebvre, boş vaktin gündelik hayattan bir kopuş olduğunu belirtir. Ona göre boş vakit kaygı getirmeyen, sorumluluk ve zorunluluk getiremeyen tam tersi bunlardan kurtaran rahatlatma ve zevk içeren bir anlama sahip olmalıdır (2007: 38). Bu açıdan gündelik hayat onunla iç içe olan gazete okumak, sinema ya da tiyatroya gitmek gibi kopuş gerektirmeyen faaliyetlerin yanında rutin tekrarlarından oluşan yaşam alanından kopmayı gerektiren, tatil yapmak gibi doğa içinde ya da farklı yerde olmayı gerektiren bir boş zaman eylemi içermektedir.

Boş vakit, modern dönem insanının parçalı çalışma yaşamı ile beraber bir ihtiyaç ortaya çıkarırken bu durum da bazı somut ihtiyaçlar doğurmuştur. Bu ihtiyaçlar boş vakit makineleri olarak değerlendirilen radyo, TV gibi yeni alanlar yaratmıştır. Tüketimin artması, boş zaman kullanımının ticarileştirilmesi, ihtiyaçların farklılaşması, gündelik yaşamı da farklılaştırmıştır (Lefebvre, 2012: 38). Bu durum bir nevi toplumun ihtiyaçlarının başka düzeylerde değişik terimlerle gündelik hayatına girmesi demektir. Ekonominin soyut üretim ve tüketim kavramları burada somut bir dünyaya adım atar (Belge, 1983: 836). Lefebvre'nin altını çizdiği gibi boş zaman yeni ve başka bir tüketim kültürünü ortaya çıkarırken; boş vaktin sanki birey için özgür bir alan yarattığı fikri de doğmuştur. Oysa birey bu yolla yeni bir tüketim pazarı haline gelmiştir ve bu düşünce ile manipüle edilmiştir. Gündelik hayat ile ilgili çalışmalar yapan Michel De Certeau'da bu duruma dikkat çekmektedir. Certeau'ya göre de bu tüketim şekli başka bir üretim şeklini ortaya çıkarmıştır. Ancak bu üretim şekli görünmeyen, sessiz, dağınık her yere sızan ve bir şekilde hâkim ekonomik düzene hizmet etme sıfatıyla çalışmaktadır (Certeau, 2009: 45).

Hâkim ekonomik ve siyasi düzenin temsil ettiği devlet yapısının gündelik hayat ile olan ilişkisi ise farklı bir problematik olarak öne çıkmaktadır. Devleti sadece gözetleme ve cezalandırma misyonu ile değerlendiren eski anlayış bugün artık yerini gündelik hayatı doğrudan ya da dolaylı olarak devletin yönettiği anlayışına bırakmıştır. Devletin gündelik hayatın içinde yer alması, onu yönlendirmesi, ideler etrafında değiştirmesi de bu içiçeliğin doğal bir getirisi olmuştur. Devletin gündelik hayata müdahalesi tüzükler, yasalar, yasaklarla

doğrudan; vergi sistemi, adalet aygıtı ve medyanın yönlendirilmesiyle ise dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Lefebvre, devletin sahip olduğu bu aygıtlardan dolayı “*elinden bir şey kurtulamayacağını*” belirtmektedir (2015: 133-134). Bu güçlü devlet etkisinin toplum gündelik hayatında bu denli etkili olmasının tek sebebi devletin sahibi olduğu güçlü aygıtlarla toplum üzerinde uyguladığı ikna ya da zora dayalı metotlar kullanması değildir. Devlete karşı toplumun oluşturduğu güçlü tabiiyet ve devlet ve onun idari ve ideolojik aygıtlarının toplumun temel taşı olarak görülüyor olması da devleti gündelik hayatın merkezine oturtmuştur. Hatta devletin temeli gündelik hayat olmuştur (Lefebvre, 2015: 129). Bu, elbette gündelik pratikler yoluyla toplumun dönüştürülmesinin her zaman daha kolay ve etkili olabileceği fikrinin hâkim güç tarafından kullanılması ile ilgilidir. Keza gündelik yaşamın dönüşümü aslında toplumun dönüşümü anlamına gelmektedir (Cantek, 2005: 13). Hâkim gücün, popüler kültürün bu etkinliği karşısında gündelik hayatın sıradan insanının hangi tepkisel durum içinde bulunduğu ise tartışılan diğer mevzudur. Henry Lefebvre bu etkinin bireyleri manipüle ettiği fikrini benimserken Michel De Certeau ise bireyin bu manipülatif eylem karşısında pasif olmadığını, sıradan insanların da farklı yollar bularak bu manipülasyondan kendilerini kurtarabildiklerini düşünmektedir. Ancak bazı yöntemlerle-hile ve yalanda olmak üzere-bu kurulu düzenden kendini sakınabilen sıradan insan bu yöntemleri belli bir amaç ya da düzen için yapmaz. Certeau’ya göre kendisine dayatılanlar karşısında sıradan insan, başkalaşmamış tam tersine hâkim sistemi kullanmak yoluyla ve düzeni terk etmeden öteki olmayı başarmıştır (Certeau, 2009: 46).

2.Maraş’ta Gündelik Hayat

2.1.Gündelik Hayatta Kadın-Erkek Görünümleri

Henry Lefebvre, kadının gündelik hayattaki yerini şöyle tanımlamaktadır:

“Gündelik hayatın ağırlığı kadınların üzerindedir. Kadınlar var olan durumu tersine çevirerek gündelik hayattan bir çıkar sağlayabilirler; ancak her durumda bu yükü taşımaya devam ederler. Birçok kadın bu ağırlığın içinde tutsak kalır. Kimileri için düşünmek kaçmak demektir; artık görmemektir, çamura battığını unutmaktır, onları dibe çeken yapışkan kütleyi artık algılamamaktır. Kadınların ikameleri vardır; kadının kendisi bir ikamedir. Erkeklerden, insanlık durumundan, hayattan, tanrılardan ve Tanrı’dan şikayetçidirler. Ancak hep ıskalarlar. Kadınlar gündeliklik içinde hem öznedirler, hem de gündelik hayatın kurbanıdır; dolayısıyla nesnedirler, ikamedirler; üstelik ikamelerin çoğalması kadınların aleyhinedir. Kadın aynı zamanda hem alıcı hem de tüketicidir; hem metadır, hem de metanın simgesidir.” (2012: 87).

Lefebvre’nin kadını gündelik hayat içinde hem özne hem nesne olarak sunan bu yorumuna paralel olarak gerek popüler kültürün gerek modern hayatın ve gerekse de bu unsurların bir ölçüde yürütücüsü olan devlet mekanizmasının odağında kadınlar toplumsal dönüşümün sağlanmasında başat rolü almıştır. Yeni bir uygulama ya da yeni bir felsefenin ilk yansıtıldığı alan neredeyse hep kadınlar olmuştur. Bu noktada kadının gündelik hayatta görünür kılınmaya başlaması modernleşme akımının doğal bir getirisi olarak Osmanlı modernleşmesi ile başlamıştır. Ancak kadının toplumda daha görünür kılınması bu dönemde kadını siyasi tartışmaların da merkezine koymuştu. Kadının toplu taşıma aracı, sinema, tiyatro, lokanta gibi gündelik hayat merkezlerinde görünmesi tartışmalara sebep olmuş, bu sebeple kadınlar toplumsal alan içinde kendilerine ayrılan özel bölmelerde yer almaya başlamışlardır (Göle, 2011: 71). Cumhuriyet Türkiye’sinde ise kadınlar bu ayrıştırılmış alandan koparılarak modern devletin esas önem verdiği unsur haline gelmiştir. Kurucu elit tarafından ulus devlet, modern aile, modern kadın-erkek ilişkisi üzerine kurgulanan bir ideal

toplum yaratmak hedefi güdülmüştür. Kadınlar ve kadınlar etrafında örgütlenmiş aile ilişkileri ise toplumda başlatılacak değişimin ana eksenini oluşturmuştur (Sancar, 2014: 198).

Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesindeki kadın konusundaki felsefi farklılık kadın davranış ve yaşamında da farklılıklar göstermiştir. Bu sebeple Cumhuriyet kadını geçmişte kendisine örnek alabileceği bir rol model olmadığı için yeni rejimin çizdiği sınırlar içinde hareket etmek durumunda kalmıştır. Bu çerçevede kendine biçilen rol, modern bir anne ve modern bir eş olarak bu portreye uygun davranmak olmuştur (Ural, 2008: 190). Kemalist proje kadın etrafında belirlenmiş, Anadolu kadını hem kurtaran hem kurtarılan ilan etmiştir. Keza kurtarılan olan İslami taassup altında ezilen kadın figürüdür. Bu çerçevede daha evvel kadının güç, sıhhat, doğurganlık gibi öne çıkarılan vasıfları yerini incelik, zarafet ve Batı görgüsü gibi bir takım kıstaslara bırakmaya başlamıştır. Avrupa estetiğinin yanı sıra kadın kıyafetleri de Batılı yaşam tarzına uygun olarak kokteyl, balo, tiyatro, plaj gibi çeşitli yerlerde yeniden tanımlanmıştır (Göle, 2011: 91; 93-94).

Maraş'ta Cumhuriyetin ilk yıllarında Kemalist prensiplere uygun olarak kadınların giyim kuşamı ilk değişim hedefi olmuştur. Bilinen bir gerçek olarak Kemalist felsefe uygulama boyutunda hiçbir zaman sınır ya da yasaklar ile örtünün kaldırılması için bir hareket içine girmemiştir. Ulusal basına yansıyan haberlerde de Maraş'ta kadınların giyimi *medenî ve şivesi düzgün* ancak yerli kadınların çarşaf ve peçeli olduğu bilgisi verilmektedir (Son Posta, 16.09.1934: 4). Maraş'ta da gündelik hayatta uygulamada bazı sıkıntılar görünmüş olsa da yerel basında çarşaf-peçe-tesettür üzerine yazılan yazılar kadınlar için yol gösterici ve öğretici olmuştur. *Tesettür* başlıklı bir yazıda bir kadının Kemalist düzenin isteğine uygun olması gereken giyim tarzı anlatılmış, özellikle de örtünün ve tesettürün Türk ve İslam kültüründe yer almadığı ifade edilmiştir. Buna karşın rejimin tesettürü yasaklamak gibi bir işe girişmeyi hiç düşünmediği ifade edilirken, bu yanlış gelenekten halkın kendi isteği ile zaten vazgeçeceği belirtilmiştir. Yazıda çarşafın bir taassup olduğu ve bu göreneğin asil Türk kadınına asla yakışmadığı ifade edilmektedir. Öte yandan kadının kara çarşaf içindeki görünümü şöyle izah edilmektedir:

“Türk kadınına çarşaf içinde gezdirmek, ona karşı itimsizlik ve emniyetsizlik hislerini ifade etmez mi? Onu şüphe ve zan altında bulundurmamak manasına gelmez mi? Bu ise ona zımnen hakaret sayılmaz mı?”

Türk'ün lekesiz göklerini süsleyen bu parlak yıldızları kara ve karanlık örtülerle gizlemek günah değil mi?” (Maraş Vilayet Gazetesi, 07.08.1934: 1).

Bununla birlikte tek partili dönemde şehirde bu konuda alınan bazı yerel kararlar da söz konusu olmuştur. 1 Ocak 1936 tarihli bir haberle parti merkezinin resmi bir kararı olmamasına karşın Maraş Belediyesinin çarşaf ve peçenin tarihe karıştığı ve artık halk arasında çarşaf ve peçe örten kadınlara ceza verileceği belirtilmiştir. Hatta bu kapsamda belirlenen bir iki kadına belediye tarafından ceza verilmiştir (Maraş Vilayet Gazetesi, 02.01.1936: 1). Kadın bir yandan çarşaf-peçe geleneğinden kurtarılmaya çalışılırken diğer yandan da yeni bir giyim-kuşam çerçevesi çizilmekteydi. Kadının giyim-kuşamı cumhuriyetin gerekliliklerine göre belirlenmiş bir tek tipleştirme arzusu içermektedir. Özellikle aydın ve bürokratik kesimlerde benimsenen ve yerleştirilen tarzda toplum da değiştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kadınlar arasında tayyör yaygınlaştırılmış ve özendirilmiştir (Ural, 2008: 154). Korsenin kadınları zarif gösterdiği düşüncesi gazetelerde korse reklam ve haberlerini öne çıkarmıştır. Oysa Batı'da feminist gruplar tarafından korse giyimini yasaklayan örgütler kurulmuştur (Crane, 2003: 152). Ekte sunulan fotoğrafta da görüleceği üzere Biçki-Dikiş Yurtları ile Maraş'ta kadınlar yine hâkim ideoloji çerçevesinde eğitilmiş bir kadın imgesi için hazır hale getiriliyordu. Habere konan bir fotoğrafta kadınların belirli

üniformalar içinde öğretmenlerin ise *tayyör* takımları ile görünmesi ilgi çekicidir. Fotoğrafta kadınlar *başları açık ve temiz bir görüntü* sunmaktadır (Maraş Vilayet Gazetesi, 20.01.1938: 1).

Kadının giyim ve kuşam üzerinden topluma bir değişim modeli olarak sunulduğu bu dönemde kadınların kamusal hayatta ve sosyal hayatta görünüşleri özellikle teşvik edilmiş, hatta belki de ilk defa kadının toplumsal görevlerinin ev içindeki geleneksel rollerinden daha üstün olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu anlayışa göre Cumhuriyet kadını eğitilmiş ve meslek sahibi olmalıdır (Akt. Bakacak, 2009: 632). Bu prensip ilk etapta üst sınıflarda seçkin ve elit grupta örnek şekilde sergilenerek toplumun kabullenmesinde önemli bir belirleyici olmuştur (Yağlı, 2013: 50). Kemalist felsefe planında kadın erkekle birlikte toplumsal hayatın her alanında görünür olmalıdır. Bu minvalde yer verilen bir yazıda Türk erkeği ve Türk kadını arasında ayırım olmadığı belirtilmektedir. Yazıya göre Türk toplumunda olmayan bu ayırım İslami inanç sistemi ile yerleşmeye başlamıştır. Ancak o ana kadar erkek ve kadının toplumun her alanında ve her iş sahasında omuz omuza baş başa hareket ettiği belirtilmiştir. Türk kadınına seçme seçilme hakkının verildiği tarihlere denk gelen yazıda Türk kadının on bir yılda *kara bez içinden kurultay kapısına* geldiği ve gelişiminde büyük merhaleler aştığı ifade edilmektedir (Maraş Vilayet Gazetesi, 11.11.1934: 1).

Ancak pratikte kadının sosyal ve siyasal hayatta yer almaya başlaması Maraş'ta bazı soruları da gündeme getirmiştir. Sorular özellikle erkek gündeminde yoğunlaşmış ve kadının bu öne çıkışı ile ilgili endişelere ve bu endişelere şöyle yanıt verilmektedir:

“Yeni Türk topluluğunda yaşayışın gerek bilek gerek us ile başarılan bütün işlerinde görgü kazanmış, sesi gür kadınları gözünüzün önüne getirmelisiniz. Bu kadınların çevirdikleri ev barklardan düzgün ocak, yetiştirdikleri çocuklardan sağlam ve erkli döl bulunur mu? Bu kadınlar ana olarak yuvalarımızın ve saylav olarak büyük yurdun koruyucusu ve bekçisi olacaklardır.” (Maraş Vilayet Gazetesi, 15.12.1934: 1).

Tek partili dönemin ulus devlet projesine yönelik değişim hareketleri çok partili dönemde gevşemeye uğramış ve bu durum da şehir hayatında kadının konumu üzerinde bariz bir değişimi gündeme getirmiştir. Keza Erken Cumhuriyet döneminde toplumsal değişim belirli prensipler etrafında Batılılaşma ile sağlanmaya çalışılırken Demokrat Parti iktidarı döneminde Sancar'ın *muhafazakâr modernleşme* dönemi olarak tanımladığı yeni bir döneme şahit olunmuştur. Bu tespit gündelik hayatta cinsiyet merkezli bir muhafazakâr modernleşmeyi ifade etmektedir. Maraş'ta bunun en ironik örneği sinemaya giden kadınların salonda erkek izleyicilerinin yanlarında oturmalarına izin vermemesidir. Keza bu dönem gündelik hayatta hem Batılı değerlerle tanışılan hem de muhafazakâr değerlerin tutuculuk içinde korunmaya devam ettiği bir dönemdir. Tek partili dönemin aksine bu dönemde kadınların özgürlük alanları sınırlanmış ve toplumsal rolleri ile ilişkili olarak aile içi görev ve sorumlulukları daha öne çıkarılmıştır. Kadın bu dönemde modern yaşamı temsil eden iyi bir eş ve iyi bir anne olarak lanse edilmiştir (Sancar, 2014: 232-234). Aslında bu iki dönem arasındaki ardılığa rağmen Batılı yaşam ve hayat tarzının daha somut bir şekilde DP döneminde hayata girmesi, değişimi daha da etkili kılmıştır. Bir zorlayıcı güç tarafından değil doğal yollardan bir yansıma söz konusudur. İki dönem arasındaki en önemli farklılık ise tek parti dönemi Batılı hayat tarzının idolü Avrupa ağırlıklı iken, DP döneminde bu rol Amerika'ya verilmiştir. Böylece, yeni çağdaş Türk kadınının esin kaynağı da artık Avrupalı değil, muhafazakâr olduğu vurgulanan Amerikan toplumu olmaktadır. Amerika'daki rol modellerine uygun olarak Türkiye'de de aile kavramı yüceltiliyor, kadın, çağdaş kimliği ile aile içinde tanımlanıyor, görevleri de aileyi kurmak, kollamak ve annelik yapmak olarak belirleniyordu (Deren, 2001: 391).

Bu algı değişimine dair Maraş'taki en önemli örnek yine yerel basında yer alan bir yazıdır. Amerika etkisinin dalga dalga yayıldığı zamanlarda Maraş'ta kadınların sosyal

hayatta daha fazla görünür olmasından endişe duyulmaktadır. *Amerikan Kadını Neden Çalışır?* başlıklı yazıda ABD'deki kadınların çalışma hayatları anlatılmakta ve açık şekilde kadınların asıl yerlerinin evleri olduğu mesajı verilmektedir. Amerikan kadınının özgür ve bağımsız olduğu kanaatinin yanlış anlaşıldığından dem vurulan yazıda, aslında evcimen Amerikan hayat tarzı içinde kadının daha mutlu olduğu ifade edilmektedir. Üstü kapalı olarak ailelerine bir şekilde bakmak ve erkeklerine ekonomik bir destek olmak için çalışmak durumunda olan kadınlar haricinde kadınların asıl amaçlarının ev kadınlığı olduğu mesajı sunulmaktadır. Böylelikle rol model alınan Amerika kadını üzerinden Türk kadınına evinde oturması mesajı şu cümlelerle verilmektedir:

“Fakat Amerikan kızlarının çoğunun gayesi hala bir ev kadını olmaktır. Bugün geniş bir sanayi ve sanatkâr şubesi tarafından yapılan işler ilk muhacirlik günlerinde evlerde yapılmaktaydı. Ev, kumaşın dokunduğu giyecek eşyasının yapıldığı fabrikaydı. Ev aynı zamanda misafirlerin kabul edildiği ve eğlencelerin tertip edildiği eğlence merkeziydi. Ev hastaların bakıldığı hastane olduğu kadar bir fırın, çamaşırhane ve tamir atölyesiydi. Bir evde ne kadar fazla kadın varsa o evin başarısı o kadar kuvvetli olabilir ve zenginlik imkânları artabilirdi. Karısının, kızlarının, dul anasının ve diğer akrabalarının yardımlarını gören bir erkek şanslı addedilmekteydi.” (Demokrasiye Hizmet, 09.06.1953: 1).

Bu fikir ve düşünceler o kadar yoğundur ki Maraş'ta kurulan *Türk Kadınlar Birliği* tarafından kadınlara yönelik düzenlenen konferanslar ve etkinliklerde de kadınların çocuk eğitimi konusuna duyarlı olmaları gerektiği ifade ediliyordu (Maraş'ın Sesi, 02.02.1957: 1). Kadına yönelik bu muhafazakâr tutum sadece söylem boyutunda kalmamış, pratikteki bazı uygulamalarda da yankı bulmuştur. Eleştiri konusu olan bu uygulamalardan biri de şehrin ücra bir köşesine kurulmuş olan kütüphanede kadınlara özel bölmeler ve oturma alanlarının düzenlenmiş olmasıdır. Zaten yeterli talep görmeyen kütüphanelerde belirli masaların üstüne *Bayanlara Mahsustur* yazılı levhalar konulması bu tutumu göstermektedir (Demokrasiye Hizmet, 11.10.1956: 1-2).

Tek parti döneminin kadına dair tartışılan önemli konularından biri olan çarşaf-peçe sorunu Maraş'ta gündelik hayatın önemli bir problemi olarak yeni dönemde de dikkat çekicidir. Kadına yönelik muhafazakâr tutum bu defa aksi bir karar ile gündeme gelmiştir. Habere göre Maraş Valisinin şehirde çarşaf ve peçeyi yasaklayan bir karar aldığı ifade edilmekte ancak valilik böyle bir karar olmadığını ve olamayacağını savunmaktadır. Maraşlı bir kadın yazar tarafından ise *inkılâplara aykırı olan, medeniyetin gerisinde kalmış bu kıyafetin* savunulmaması gerektiği belirtiliyor, bu sıralarda şehirde yeni kurulan Türk Kadınlar Birliğinin de bu kapsamda bir açıklama yapmamış olması talihsizlik olarak değerlendiriliyordu (Engizek, 01.09.1956: 1). Çarşaf yasağı haberlerinin yalanlandığı sıralarda kaleme alınan başka bir yazıda bu yasağı eleştirenler eleştiriliyor ve kadınların sokaklarda açık şekilde gezmesi kınanıyordu. Dönemin kadına yönelik muhafazakâr tutumunu yansıtan bu yazıda, modernlik adı altında, Avrupalılık namına kadınların kendilerine yakışmayan şekilde giyinmesinden şikâyet edilmektedir. “*Kış mevsiminde kadınlar, istedikleri kıyafete girerler, pantolon ve kendi güzelliklerini bozacak derecede yakışmayan şapkaları sadece moda yerini bulsun diye giyerler*” yaz aylarında da “*modanın sonuna yetişebilmek için müsabakaya girerler açıldıkça açılırlar, eski gelinlerin yatak odalarında soyunamadıkları kadar soyunurlar*” denilerek mevcut durum eleştirilmiştir (Maraşın Sesi, 28.09.1956: 1). Kadınlar bir kere daha değişimin doğasından uzaklaştırılarak muhafazakârlık sınırları içinde değerlendirilmiştir. Elbette giyim kuşam odaklı bu fikir değişiminde iki temel etki söz konusudur. Kadının ya da erkeğin giyim-kuşam söylemi ya toplumsal rollere ilişkin egemen olan görüşü desteklemekte ya da egemen görüşü yeni yönlerle sürükleyen toplumsal gerilimleri desteklemektedir. Şehirdeki hâkim muhafazakâr yapının yanı sıra hâkim siyasi idenin de aynı fikirde yer alması durumu açıklar görünmektedir. Bu

denkleme kadınlar ise toplumsal rol ve statüsüne göre değişen şekilde gardıroplar oluşturmakla sınırlı kalmışlardır. Kadınlar diğer iktidar biçimlerinden yoksun oldukları için kendilerini ifade etmek konusunda sözsüz bir iletişim yolu olarak giyim kuşam ve moda üzerinden hareket etmişlerdir (Crane, 2002: 133-134). Erkekler ise bu süreçte hem gündemi belirleyen hem de mevcut gündemden sınırlı olarak etkilenen konumundadırlar. Şapka Batı'daki sosyal statü ifade eden anlamından çok uzakta Batılılaşmanın bir sembolü olarak kullanılmıştır. Bu noktada erkek takım elbisesiyle kamusal alanın, kadın ise özel alanın temsilcisi olarak görülmüştür (Tasouji, 2013: 68).

2.2.Gündelik Hayatta Kadın ve Erkeğin Belirdiği Bir Alan: Kız ve Erkek Sanat Enstitüleri

Tek partili dönemin kadın ve kadının toplumsal rollerine dair yaptığı en önemli atılımlardan biri 1928 yılında yurdun hemen birçok noktasında açılan Kız ve Erkek Sanat Enstitülerinin faaliyete geçirilmesidir. Böylece Cumhuriyet Dönemi'nde Osmanlı mahallesinden ve sokağından çıkarılarak topluma mal edilen kadın bu alanlarda daha görünür hale getirilmiştir (Işın, 1987: 335). Bu hem taşrada dönüşümü sağlamak hem de görece tutucu profil çizen bu şehirlerde kadın ve erkeğe toplumsal rolleri ışığında bir alan açmak üzere tasarlanmıştır. Bu enstitüler aslında klasik ev kadınlığının dahi Batılı bir form kazanmasını arzu eden düşünce ile hayata geçirilmiştir (Deren, 2001: 389). Başka bir görüşe göre ise Kemalist elitler kadınların bir kısmının kamusal hayatta görünmesini sağlarken, kalan diğer kısmının ise kamusal alanda değil aile gibi özel alanlarda *düzenli, disiplinli ve rasyonel* bir tutum ile yetişen Batı tarzındaki ev hanımları olmasını istiyordu. Kadınlar da bu yolla modernleşmenin özel alanına hizmet etmekle görevlendirilmişlerdir. Bu enstitü ve okullarda *Taylorizm*² yöntemleri ile ev kadınlığında modernleşmeyi öngören içerikte eğitimler verilmekteydi (Arat, 2005: 88). İşin diğer önemli boyutu ise kadın ve erkeğe toplumsal cinsiyet rollerine uygun çalışma prensiplerinin sunulmasıdır. Bu biyolojik açıdan cinsiyet rollerine göre değil, toplumsal olarak üretilen kültürel inşalara işaret etmektedir (Scott, 2007: 8).

Maraş'ta Kız Enstitüsünün kadın ve erkek olarak toplumun beklediği rollere uygun hareket eden bireyler yetiştirmesi ve bunun Maraş halkına hitap eden bir yanının olması enstitülere olan ilgiyi canlı tutmuştur. Kız Enstitüsü tarafından düzenlenen, bütün bir eğitim süresince yapılan el emeği ürünlerin sunulduğu sergiler ve defileler yoğun kalabalığa sebep olmuştur. Bu durum enstitüleri şehrin gündeminde tutmuş ve davetler şenlikler şeklinde geçmiştir. Özellikle de şehirdeki kadınlar defile ve davetlerin baş konuyu olmuştur. Sinema da yapılan bir elbise ve çamaşır defilesine bilhassa şehirdeki kadınlar ve genç kızlar davet edilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 03.05.1953: 1).

Kız Enstitüsünün kadın imgesine kattığı yararlar dönemin de ideolojik diline uygun görünmektedir. DP iktidarı boyunca kadından beklenen toplumsal kimlik iyi bir anne, iyi bir ev hanımı olmaktan ibarettir. Erkek Enstitüsü Müdürü Alaattin Kısakürek'in sergi açılışında kadınların rolleri ile ilgili söylediği şu cümleler kadından beklenen rolü ifade etmektedir: "*Bir milletin temeli ailedir. İdeal aile anası bilgi, görgü ve maharetleriyle komple bir şekilde Kız Enstitülerinde yetişir. Yuvasına telis parçasından gayet şık eşyalar yapan, kaput bezinden yine her şeyi imal etmek kudretinde bulunan yine bunlardır.*" (Engizek, 23.06.1955: 1). İlkokulu bitirdikten sonra henüz eline iğne dahi almadığı ifade edilen kızlar, bu yolla topluma

² Taylorizm, Frederick Winslow Taylor'un fabrikalarda endüstriyel verimi artırmak amacıyla zaman ve hareket yönünde uygulama pratikleri olarak değerlendirilen bir iktisadi tezdür. Fabrikalarda verimi artıran bu yöntemin evlerde de uygulanarak rasyonelleştirilmiş ve verimi artıran bir ev yapımı hareketini ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Yael Navaro Yaşın, "Evde Taylorizm: Türkiye Cumhuriyetinin İlk Yıllarında Ev İşinin Rasyonelleşmesi (1928-1940)", *Toplum ve Bilim*, Bahar 2000, Sayı: 84, s. 54.

faydalı kadınlar olarak yetiştirilmekteydi. Bir yoruma göre burada aldıkları üç yıllık eğitimle bu kızların geldikleri konum *cemiyet hayatının pek muhtaç olduğu yüksek evsafli ev kadınları ve faziletli anneleri* olmak şerefi ile temsil edilmiştir. Şehirde enstitülere artan ilgi halka sürekli olarak kızlarının ilkokulu bitirmelerinden hemen sonra bu enstitüye göndermeleri tavsiyelerinin yapılmasına sebep olmuştur (Demokrasiye Hizmet, 21.06.1956: 1).

Bu görüşü destekler cinsten bir haber oldukça dikkat çekicidir. Halk, talebe uygun olarak kızlarını yüksekokullara değil bu enstitülere göndermektedir. Ancak bu durumdan yakınlık Maraş'ta kızların yüksek okul eğitimi almamasını eleştiren bir kadın yazara gazete yazarı tarafından verilen cevap oldukça ilginçtir. Yazıda şehirdeki Kız Enstitüsünün kızları ev hanımı yetiştirmek üzere açılan bir okul olduğu, bunu tamamlayan kızların da yüksek eğitime gerek duymadığı ifade edilmiştir. Öte yandan buradan mezun olup yüksek eğitim alan kızların ise evlendikten sonra zaten çoğunlukta ev hanımı olarak hayatına devam ettikleri, bu nedenle de yüksekokulda geçirdikleri vakti israf olarak değerlendirdikleri belirtilmiştir. Hatta erkeklerin dahi yüksek eğitimden verim alamadığı böyle bir dönemde kadınlar için bu eğitimin gereksiz olduğu fikrine yer verilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 05.01.1954: 1). Bu fikirde erkek egemen düşüncenin mevcut siyasal düzenin beklentisi ile uyum göstermesi önemlidir. Bu fikre şehir halkının yakınlık göstermesi kadın ve erkek eğitimlerinin ayrı ayrı enstitülerde yapılması ve kız çocuklarının yanı başlarında eğitim almaları nedeniyle olumlu yaklaşmıştır. Keza defileler ve sergiler dahi çoğunlukla kadınlar ve genç kızların katılımına uygun olarak hazırlanmıştır (Halk Postası, 29.04.1955: 1).

Şehirde enstitünün hitap ettiği kitleden beklentileri de hem kendi cinsiyet rollerine uygun hareket tarzıdır hem de iyi bir anne olmak yoluyla ülkeye hizmet ekseninde çalışması isteği üzerine kurgulanmıştır. Kız öğrencilerinin bir sergi sırasındaki *ciddiyeti* ve sergideki başarılı ürünlerini gören bir yazar şunları söylemektedir: “*Türk kızı ister İstanbullu olsun ister Maraşlı olsun yeter ki Türk olsun ve Türk vatanında bulunsun çok şey hem de pek çok şeyler yapmaya muktedirdir.*” (Engizek, 23.06.1955: 1). Belirtildiğine göre bu sergiye rağbet o kadar fazladır ki sergiyi halktan günde 1300-1400 kişi ziyaret etmektedir. Dönemin şartlarına göre oldukça fazla olduğu görülen bu rakamlar bu enstitülerin şehre bir sosyal aktivite sunduklarını da göstermektedir (Halk Postası, 25.06.1955: 1). Kadının asıl rolü olan toplumsal cinsiyetine uygun hareket tarzı ise Kız Enstitüsünün hocalarının bazı yazılarında da görmek mümkündür. Buna göre bir genç kız bakımlı ve temiz olmalıdır. *Kadın* ismiyle yer verilen kadınlara özel hazırlanan sayfalarda bu içerikli mesajlara sıklıkla rastlanmaktadır: (Halk Postası, 03.03.1954: 1).

“Bir kadının güzelliği en fazla gülümserken göze çarpar. Gülümseyiş ise gözlerle dudakların müşterek bir eseridir... Onun için her sabah aynada gözlerinize bakarken şu soruların karşılığını arayın. 1. Etrafında mor halka var mı? 2. Çapaklanmış mı? 3. Kirpik dipleri kızarmış mı? 4. Işıktan müteessir oluyor mu? 5. Şiş oluyor mu? Dudaklarınıza ve ağzınıza bakarken de şu soruları araştırın 1. Dudaklarınızda çatlak var mı? 2. Rengi soluk mu? 3. Dişleriniz temiz mi? 4. Çürük var mı? 5. Gülerken göze batan eksik bir dişiniz var mı?” (Halk Postası, 25.03.1954: 3).

Kadınların yanı sıra erkek öğrenciler için de toplumsal ihtiyacı karşıladığı düşünülen enstitü açılmıştır. Kadınların el işlemleri, terzilik gibi cinsiyet rollerinin yanında erkeklerden de bu role uygun olarak zirai, marangozluk, ticari, teknik ve mekanik işler konusunda yetiştirilmesi arzu edilmiştir. Yıllar içinde bu enstitüye de halkın yoğun bir talep gösterdiği ve zaman zaman öğrenci mevcudunun üzerinde bir eleman sayısı ile faaliyet gösterdiği ifade edilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 24.06.1956: 1). Bu enstitüde de keresteden yapılan somyalı karyola, oturma odası takımları, sehpa, gardıroplar toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak belirlenmiş alan örneklerini oluşturmaktadır (Demokrasiye Hizmet, 26.06.1956: 1).

2.3.Modern Yaşamın Bir Değişim İsteği: Adâb-ı Muaşeret Kuralları

Tek parti dönemi modernleşmesinin en önemli isteklerinden biri Batılı modernleşmenin bizzat günlük hayat pratiklerinde ve sıradan insan davranışlarında köklü bir değişim yaratmasıydı (Göle, 2011: 49). Geleneksel hayatın Batılı hayata evrilmesinde devlet, sahip olduğu mekanizmalar aracılığıyla basını da bir güç olarak kullanmıştır (Belge, 1983: 846). Bu modernleşmedeki değişim arzusu modern hayata evrilen bütün toplumlar için geçerli olmuştur. İnsanlar belirgin bir çerçevede belli bir zemin üzerinde hareket etmeye, etkileşime girmeye zorlanmış; belirli davranış, tepki ve tutumlar üretilerek, gündelik hayata yön verilmiştir (Aydoğan, 28: 3). Ancak tek partili dönemde başlayan ve devamlılık gösteren bu belirli hareket ve tavır biçimi Batılı hayat tarzı ve kent yaşamına göre şekillendirilmiştir. Kent yaşamına uygun olarak belirlenen kurallar, bu yolla kırsalda da değişimi oluşturmayı istemiştir. Tek parti döneminde modern ulus devlet gerekliliklerine göre bir değişim ve Batılılaşma yöntemi olarak devreye sokulan adâb-ı muaşeret kuralları DP iktidarı ile devamlılık göstermiştir. Ancak tek partili yıllarda köyünde tutulmaya çalışılan topluluk bu dönemde artık kentlere göç etmeye başlamış ve kente uyum zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Nitekim 1950'lerle birlikte köylüye gitmek yerine köylünün kente göç etmesiyle beraber kentlerde yaşam alanlarında çarpışma başlamıştır. Bu dönemde köyden kente göçün simgesi *Hacıağalar* denilen zenginleşen toprak sahipleri olmuştur. Bu ağaların kente göç etmesi sonunda kentlerde yeni bir eğlence anlayışını ortaya çıkaran, *eğitimsiz ve kıt görgülü* yeni bir tip belirlemeye başlamıştır (Cantek, 2005: 78; 243).

Çerçevesi milliyetçilik ve medeniyetçilik ile çizilen bu yeni yaşam stilinde Kemalist hareket alafranga hayat tarzını resmi ideolojinin bir parçası haline getirmiştir. Medeniyetin sembolleri olarak görülen boyunbağı takmak, bıyıkları kesmek, tiyatroya gitmek, çatalla yemek yemek, jimnastik yapmak, karı-koca kol kola yürümek, balolarda dans etmek, şapka giymek gibi eylem ve filler bu dönemin öne çıkan ve önerilen uygulamaları olmuştur (Göle, 2011: 83; 86). Keza bu dönemde günlük hayatın dönüşümü bilhassa adab-ı muaşeret kuralları dikkate alınarak topluma lanse edilmiştir. Hatta bu konuda yazılan kitaplar ile kitlelere eğitim dahi verilmiştir. Örneğin Muhittin Dalkılıç'ın *Yeni Hayat Adamına Yeni Adab-ı Muaşeret* ismiyle 1932 yılında yayınladığı bir kitapta adab-ı muaşeret için yapılan önerilerden bazıları şöyledir:

“Eldivenle yemek yemek ayıptır.

Sofrada sümkürülmez. Lokantalarda bazı adamların ellerini yıkarken yüzlerini burunlarını da yıkadıkları ve bilhassa sümkürdükleri ve genizlerini içlerine çekerek gırtlaktan kesilen bir tavuk gibi gaklayarak tükürdükleri çok defa tesadüf olunur kabalıklardandır.

Kahve veya çay içilirken uzaktan bir fil içer gibi çekilerek gürültü edilmez ve hele her nefeste bir oh diye ses çıkarmak terbiyesizliktir.” (İzmir, 06.11.2020: 298).

1932-1933 yıllarında yazılan diğer adab-ı muaşeret içerikli kitaplar çoğunlukla kadınlar, genç kızlar ve subaylara yönelik olarak yazılmıştır. Bazılarının başlıkları şöyledir: *Hayatta Muvaffak Olmak için Bir Genç Kızın Bileceği Şeyler*, *Hayatta Muvaffak Olmak için Bir Kadının Bileceği Şeyler*, *Hayatta Muvaffak Olmak için Bir Gencin Bileceği Şeyler*, *Hayatta Muvaffak Olmak için Bir Erkeğin Bileceği Şeyler* ve *Hayatta Muvaffak Olmak için Herkesin Bileceği Şeyler*. Kadınlar ve genç kızlar, inkılapların aynası olması görevinin yanı sıra hem inkılabın taşıyıcısı hem de değişimin sembolü olarak kabul edilmişlerdir (Ural, 2008: 140-142).

Basının bir eğitim aracı olarak kullanıldığı bu yıllarda Maraş'ta yayınlarda da hemen hemen aynı vurgularla karşılaşmaktadır. Bu yazılarda *Atatürk inkılâplarının ve cumhuriyet devrimlerinin kültür hayatında görünüşü, yaşayışı kökten etkileyen bir inkılâp olduğu*

vurgulanırken, inkılâbın sihirli elinin yiyip içiş tarzından, oturup kalkmaya, giyim kuşama kadar gündelik hayatın her alanında izler bırakarak etkilediği dile getirilmiştir (Maraş Vilayet Gazetesi, 30.04.1936: 3). Bu kapsamda gündelik hayatın Batılı yaşam tarzının en önemli sembolleri olan balolar bu görgü kurallarının bir nevi uygulama alanı haline gelmiştir. Maraş'ta da çeşitli bayramlarda şehir bürokrasisinin düzenlediği kutlamalarda adab-ı muaşeret kurallarına uyulması ve dikkat edilmesi önemsenmiştir. Maraş'tan çeşitli ileri gelen ailenin katıldığı bu balolarda ve bu gibi toplu bulunan yerlerde bazı kurallara uyulmaması buna dikkat çekilmesi gereğini ortaya koymuştur. Özellikle kadınların olduğu ortamlarda biraz daha *nezahet ve nezaketle konuşmak ve asilane hareket etmek* gereği vurgulananlar arasındadır (Maraş Vilayet Gazetesi, 07.08.1934: 1). Sadece kentlilerden değil yukarıda bahsedildiği üzere köylülerden de beklentiler dile getirilir. Köylünün de kentlilerle bütünleşebilmesi için kendi bilgi ve görgüsünü artırarak modern yaşama ayak uydurması ve onunla bütünleşmesi istenmiştir (Maraş Vilayet Gazetesi, 11.09.1934: 2).

DP iktidarı ile başlayan değişim ve yeni tip modernleşmede eğitim seviyesi artan bilinçli bir toplum yaratmak yerine modernlikten faydalanmaya alışmış ancak bunu yönlendirecek bilgi ve donanımdan mahrum bir toplum kesimi ortaya çıkarmıştır (Kasaba, 2005: 26). Maraş'ta değişimin yansıdığı ve adab-ı muaşeret kurallarının yeniden yorumlanarak topluma lanse edildiği alanlar toplumun gündelik hayatında yoğunlukla belirmeye başlayan mekanlar olmuştur. Batı ve özellikle Amerikan tarzı yaşam ve görgü kuralları aralıklarla topluma anlatılmaya çalışılmıştır. Özellikle toplum içindeyken takınılacak tavır ve hareketlerle ilgili bilgiler verilmiştir. En çok vurgulananlar; nezaketli olunması, her zaman erkeğin kadına, gencin yaşlıya, kıdem olarak alt seviyede bulunanın üste seviyede olana kendini takdim etmesi gereği (Halk Postası, 04.03.1954: 3), erkeğin tanımadığı bir kadını selamlarken şapkasını tamamen çıkarıp kibarca eğilerek, kadını tanıyorsa da sadece hafif bir baş hareketi ile selamlaması, eldivenle el sıkışılmaması gerektiği gibi uyarılardır (Halk Postası, 01.03.1954: 3). *Terbiyeli Olalım* başlıklı bir yazıda yemek masasındayken el ve kolları masaya dayamamak gerektiği sadece bilekleri dayamak gerektiği (Halk Postası, 31.01.1957: 1), masaya otururken sandalyeyi gürültülü şekilde çekmeden masaya uygun bir mesafede oturulması (Halk Postası, 04.02.1957: 1), yemek yerken yavaşça, bıçağı bırakarak, ağzını şapırdatmadan yenmesi (Halk Postası, 01.04.1957: 1), plajda erkek ve kadınların giymesi gereken kıyafetlerin nasıl olması gerektiği (Halk Postası, 04.07.1957: 1), yere tükürülmemesi (Halk Postası, 04.04.1958: 1) gibi bazı görgü kuralları günlük olarak hatırlatılmıştır.

Ülkeye hızlı bir değişim ve hızlı bir modern yaşam kültürünün girdiği bu yıllarda *zarif ve naiif ev kadınlarına* da öneriler getirilmektedir. Özellikle kadının çalışma hayatına girmesi ile beraber ailelerin haftanın belirli günlerinde organize ettiği misafir kabul günlerinde muaşeret kuralları yeniden hatırlatılanlar arasındadır. Bu bilgiye göre modern yaşamda eve gelen misafirleri hizmetçi ya da evin hanımı karşılamalı ancak salonda bekleyen ev sahibi erkek misafirleri tanıtmalı, misafirler giderken de kapıya kadar refakat edilmeli, aile bütçesine göre çay, pasta, limonata ve likör ikram edilip konuklara radyo dinletilebileceği ve bu ziyaretlerin çeyrek saatten uzun sürmemesi gerektiği ifade edilmiştir (Halk Postası, 18.03.1954: 3). Başka bir haberde yine genç kızların giyim kuşam ve davranışlarında olması gerekenler şöyle ifade edilmektedir:

“Bir genç kız kendini beğendirmek ve etrafındaki insanları sıkmamak için bol bol okumalı, nazik ve zarif olmalı, misafirlerini ağırlayıcı ve meşgul edici bilgiler öğrenmeli, neşeli, canlı ve daima güler yüzlü olmalıdır.” (Halk Postası, 16.01.1957: 1).

“Nikahlanan genç kız, mevsime göre klasik bir tayyör, zarif bir şapka ve eldiven giyer. Mevsim kışsa kürk veya çok şık siyah manto giyer. Seçilen renkler frapan

olmamalı, sade ve ağırbaşlı renkler tercih edilmelidir.’ (Halk Postası, 06.05.1957: 1).

‘Koku kadınların erkeklere karşı kullandıkları gizli bir silahtır. Buna karşı bir müdafaa vasıtası bulmak ve istiklallerini korumak erkeklere düşer.’ (Halk Postası, 23.05.1957: 1).

Bir başka örnek bir konser için halkın doldurduğu Yıldız Sinemasında gerçekleşen olay üzerinedir. Halk, yeni hayatın en çok gündeme soktuğu sinema salonlarındaki etkinliklere oldukça rağbet göstermektedir. Ancak hem alanı küçük olan hem de kalabalık olan sinema salonunda sigara içilmesi, ıslık çalınması gibi adab-ı muaşerete uymayan olaylar görülmüştür. Hatta konu ile ilgili Emniyet Müdürlüğü de bir tebliğ yayınlamış ve bu tebliğde bu şekilde davrananlara ceza verileceği belirtilmiştir. Keza bu sırada konserlerin düzenlendiği salonda sigara içenler arasında şehrin bürokratik temsilcileri de yer almaktadır. Uyarı üzerine onlar da sigaralarını söndürmüşlerdir (Engizek, 24.03.1954: 1). Anlaşılan o ki toplu yaşam alanlarındaki görgü kuralları henüz bir standarda kavuşmamıştır.

2.4.Gündelik Hayatın Toplumsal Mekân Boyutu (Balo, Konser, Sinema, Park, Pazar ve Kütüphaneler)

Kemalist modernleşmenin günlük yaşam pratiklerinde değişimini istediği en önemli alanlardan biri de kadın-erkek birlikteliğinin rahatlıkla sağlanabildiği ortak yaşam alanları oluşturmaktır. Böylece İslami geleneksel anlayışın aksine kadının toplumun her alanında daha fazla görünür kılınabileceği düşünülmüştür. Aynı zaman diliminde henüz modernliğin merkezi ve örneği olarak görülen Avrupa’nın birçok ülkesinde durum kadınlar aleyhine ve oldukça zorlayıcı görünürken (Crane, 2003: 143-145). Kemalist modernleşmenin bu isteği devlet idealleri içinde olsa oldukça ilerici görünmektedir. Ancak kadınlık ve erkeklığın yeniden yapılandığı toplumsal ve kültürel alanlarda geleneksel anlayış kadını her zaman toplumun ikincil karakteri konumunda değerlendirmiştir. Buna karşın kadını toplumun atfettiği bu birincil rollerinden uzaklaştıran esas şey boş zaman etkinliklerini değerlendirmiş olmasıdır. Böylece kadın kendini daha rahat hissettiği bir alan bulabilmiştir.

Cumhuriyetle birlikte Kemalist bürokrat önce dış görünümünde değişiklik yapmış, fesini çıkararak, bıyığını keserek Batılılaşmaya başlamış ancak bunu laik bir zemin üzerinde tavır ve hareketlerine yansıtacak gerektiğinin de farkına varmıştır. Bu kapsamda modern ailenin gündelik hayatı da iş hayatının sağladığı resmiyetten bağımsız olmamıştır. Bu öznel alanlarda sıradan insan çoğunlukla gerçek bir eğlence ya da boş zaman geçirme aktiviteleri, bu niteliğinden uzakta toplumun dini ya da göreneklere uygun olarak yaptıkları ortaklaşa kutlamalardan ibaretti (Belge, 1983: 857). Sıradan halka devlet ideallerinin benimsetilebilmesi için en uygun yollardan biri de halkevinde düzenlenen yarı ideolojik eğlenceler ile dönemin dikkat çeken ve merak uyandıran iletişim aleti radyo dinletileri yoluyla halkın gündemini doldurmaktı (BCA, 07.07.1943: 8; BCA, 02.06.1941). Bürokrat aileler arasında boş zaman kavramı ise aile toplantıları, yakın köy gezileri ve yine ailelerin düzenledikleri kabul günleriydi. Bu noktada Cumhuriyet Dönemi’nin baloları ise üst düzey bürokratların topluma rol model olduğu bir örnek alan sunmaktaydı. Keza Cumhuriyet Dönemi’nin Batılı eğlence uygulamalarından en önemlisi balolardı. Ancak bir yoruma göre bu balolar idealize edilenden oldukça uzakta ve oldukça yerel bir görünüm sunmaktadır. Çünkü bu balolar, adab-ı muaşeret kültüründen uzak, sönük, renksiz, vals ve tangodan sonra zeybek oynanan törenler halini almıştır (Işın, 1987: 335).

Maraş’ta yılbaşlarında, Cumhuriyet Bayramı ve Kurtuluş Bayramlarında bir gelenek olarak düzenlenen balolar, genellikle dönemin etkin cemiyet ve dernekleri ya da fırka ve halkevleri tarafından düzenlenmiştir. Bu balolar şehrin ileri gelenlerinin boy gösterdiği geç saatlere kadar süren ve haberlerden anlaşıldığı kadarıyla oldukça neşeli geçen etkinliklerdi.

Maraş cemiyet hayatının en gözde kutlamaları bu balolar olmuştur (Maraş Vilayet Gazetesi, 12.03.1935; 02.01.1936: 1). Bunun yanında tek partili dönemin sıradan insanlar gündelik hayatının en önemli yansılardan biri de düğün ya da nişan organizasyonlarıydı. Bu organizasyonlar halkevi salonlarında ileri gelen misafirler ve davetliler huzurunda yapılmıştır (Maraş Vilayet Gazetesi, 19.02.1935: 1). Şehrin cemiyet hayatının önde gelen simalarının yanında (Maraş Vilayet Gazetesi, 06.02.1936: 1) sıradan insanları konumunda yer alan öğretmenler gibi toplumsal kişiliklerinin de nişan ve düğün töreni haberlerine yer verildiği görülmektedir (Maraş Vilayet Gazetesi, 28.10.1935: 1). Bu dönemde bireysel ve öznel bir eğlence hayatı söz konusu değilken halk için en önemli farklılık örneğin her pazar akşamları halka açık olarak yapılan konserler olmuştur. Halkın eğlenceli, vakit geçirmesi için düzenlenen bu konserler *Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi* tarafından her ay rutin bir konser olacak şekilde tasarlanmıştır. İlki 1937 yılı Mart ayında yapılan bu konserlerle halka bir alan sunulmuştur (Maraş Vilayet Gazetesi, 11.03.1937: 6). Ancak bu konserlerin de rejimin değerlerinin aktarıldığı kamusal alanlar haline geldiği görülmektedir. Keza konser öncesi ya da sonrasında halka çeşitli içeriklerde rejimi anlatan konferanslar verilmektedir (Maraş Vilayet Gazetesi, 11.08.1935: 1). Örneğin *İstibdattan Cumhuriyete* isimli konferans böyle bir atmosferde veriliyor ve çok kalabalık bir kitle tarafından dinleniyordu (Maraş Vilayet Gazetesi, 15.08.1935: 1). Müsamereler, münazaralar, çay organizasyonları, okullar çerçevesinde hazırlanan ve ailelerin davet edildiği piyesler, gösteriler tek parti güdümü altında halkevi ve parti merkezli olarak düzenleniyordu (Maraş Vilayet Gazetesi, 20.10.1934: 2). Ancak halkevlerinin de halkın günlük yaşamına bir enerji getiremediği anlaşılmaktadır. Haftada bir düzenlenen gece toplantılarına halkın pek rağbet göstermediği halktan birkaç memur ailesinin katılması dikkat çekicidir (BCA, 11.06.1936: 8). Rejim bu etkinlikler içine serpiştirilen çekilişler, eşya piyangoları gibi etkinliklerle katılımın artmasını sağlamıştır (Maraş Vilayet Gazetesi, 19.02.1935: 4). Kemalist rejim bu yolla özel ve serbest zaman içine yedirilmiş çeşitli etkinliklerle ideolojik mesajlarını halka sunmaktadır.

Maraş'ta bu dönemde gündelik hayatın eğlence kavramı kahvehaneler ve parklar gibi mekânlarda görünmektedir. Bu yerlerde de gece geç saatlere kadar açık olmadığı için hayat akşamın erken saatlerinde son bulmakta ve herkes evlere kapanmaya başlamaktadır (BCA, 15.07.1940: 95). Maraş halkının kişisel anlamda özgür bir alan olarak vakit geçirdiği mekân parklardır. Ancak parkların yetersizliği halkın doğal şikâyetlerinden biri olmuştur. Maraş'ın tabii güzelliklerine rağmen halkın boş zamanlarında vakit geçireceği alanlar hemen hemen yok gibidir. Tek partili dönemde Maraş'ta halkın boş zamanlarını değerlendirebilecekleri bir aktivite alanı da bulunmuyordu. Bununla birlikte halkevlerine ayrılan sahalara halka açık hale getirilerek bu mekanlardan halkın da faydalanması sağlanıyordu. Halkın temiz hava alması ve gezip oturabilecekleri bir alan temin etmek adına halkevine ait bulunan Çocuk Bahçesi belediye tarafından yaz aylarında halkın hizmetine sunulmuştur. Haftanın belirli günlerinde ise burada halkevi mızıkası halka müzik dinletisi yapmıştır (Maraş Vilayet Gazetesi, 13.05.1937: 1). Bu sıralarda şehre bir otel ve gazinonun kazandırılmak istendiği bilinmektedir (Maraş Vilayet Gazetesi, 17.09.1936: 1). Bu yıllarda halkın gündelik hayatında yer edinmesi beklenen parklar ve pazar yerleri konusunda Belediye Başkanı Hasan Sükuti Tükel tarafından bazı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Şehirde *Batıpark*, *Genelpark* adında iki park ve bir de *Aile Bahçesi* adında bir mekân yaptırarak halkın boş zamanlarında vakit geçirmeleri için hizmetine sunulmuştur. Ancak ya bu geleneğin tam olarak halk içinde oturmamış olması ya da ailece ev dışında bir mekânda boş vakit geçirme eylemine yabancı olunması nedeniyle parklar zamanla atıl kalmıştır. Tükel'in görevden ayrılmasının ardından bakımsızlıktan harabeye dönen bu parklar adeta kaderine terk edilmiştir. Bu ilgisizlik ve bakımsızlık nedeniyle Aile Bahçesi ve parklar kahvehaneye çevrilmiş, *Batıpark* ise *Çocuk Yuvası* haline getirilmiştir (Maraş Postası, 21.04.1948: 2). Bununla birlikte yine bu dönemde Maraş gündelik hayatına giren kavram Pazar kültürü olmuştur. İstanbul'daki örneklerine uygun

olarak köylünün ürününü pazarlama, alıcının da doğal ürüne birinci elden ulaşabileceği alanlar hazırlanmıştır. Bu pazarların şehirde belirlenen bir mevkide cumartesi günleri kurulacağı haberi verilmiştir. Ayrıca pazar kültürüne yabancı olan halka alıcı ve satıcı olmak sıfatıyla yine bazı kurallar hatırlatılmıştır (Maraş Vilayet Gazetesi, 15.08.1935: 1; 4).³ Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere Maraş'ta tek partili dönemde gündelik yaşam belirli kurallarla çevrelenmiş, devletin ve resmi söylemin varlığını hemen her noktada hissettirdiği bir alan oluşturmuştur. Devletin bu kadar yoğun bir şekilde gündelik hayatın hemen her alanında görüldüğü şehirde halkın tek partiden talep ve dilekleri arasında boş zaman geçirmeye yönelik hiçbir arzusunun olmaması da dikkat çekicidir. Sınırlı sayıda talepler ekonomik ve eğitim isteklerini içeren dileklerden oluşmaktadır (Bkz. BCA, 490.1.0.0.496-1997-3, 23.02.1935; BCA, 490.1.0.0.511-2054-2, 10.05.1943).

Hâkim güç olarak devletin gündelik hayatın hemen her alanında nüfuz ve yetkisini kullandığını gördüğümüz erken cumhuriyet döneminin ardından bu dönemin *saygın ve ağır başlı balolarının* yerini adeta bir geçiş kültürüne bıraktığı görülmektedir. Gündelik hayatta ortasınının da eğlence hayatını temsil eden gazino kültürünün görülmeye başlandığı bu yeni dönemde ekonomik anlamdaki refah süreci gündelik hayatı da etkilemeye başlamıştır (Alkan, 2019: 612). Maraş gündelik hayatında da bariz bir farklılaşma ve adeta bir hareketliliğin bu yıllardan itibaren görüldüğünü söylemek mümkündür. Devletten ve rejimden bağımsız olarak düzenlenebilen konserler, matineler, ülkenin yeni bir modası haline gelen dansözlü gösteriler, sirk tadındaki akrobatik gösteriler, tiyatral etkinlikler dönemin öne çıkan gündelik yaşamın eğlence alanları olarak belirmiştir. Bu etkinliklerin çoğu konserler içine yerleştirilmiş gösteriler şeklini almıştır. Halkın yoğun ilgi gösterdiği konserler çoğunlukla radyo ses sanatçıları tarafından verilmiştir. Maraş'ın kurtuluş etkinlikleri çerçevesinde Radyo Ses Sanatçısı Cevriye Ceyhun'un bir dizi konser vermek üzere şehre geleceği, bunun yanı sıra *Ucuz Talebe*, *Halk Matinesi* gibi etkinliklerin de aynı günün öğle vakitlerinde düzenleneceği (Demokrasiye Hizmet, 05.02.1953: 1), Radyo Ses Sanatçılarından Behiye Aksoy'un şehirde vereceği konser biletlerinin sinemada satışa sunulduğu (Engizek, 15.06.1955: 1), Yeni Sinemada yapılan başka bir matinede ise Ses Sanatçısı Mualla Aracı ve Eşi Bağlama Üstadı Bayram Aracı tarafından bir konser verileceği haberleri basında yer almıştır. Konserin yanında aynı akşam Fuar yıldızlarından kahkahalı skeç topluluğu ve dört kişilik bir akrobat heyeti tarafından da bir gösteri yapılmış, aynı zamanda bu dönemin yaygın eğlence unsurlarından Dansöz Niça Nina tarafından da bir dans gösterisi yapılmıştır (Halk Postası, 08.07.1954: 2). Halkın boş zaman aktivitelerine yönelik olarak düzenlenen bu etkinlikler içinde en dikkat çekenini ise DP döneminde gelişmeye ve zenginleşmeye başlayan orta sınıfın gazino ve dansöz kültürüne eğilim göstermeye başlamasıdır. Bu sıralarda Türkiye'de eğlence hayatında dansöz geleneği giderek kökleşmeye başlamıştır (Belge, 1983: 863). Maraş'ta dönemin en ünlü dansözlerinden biri olan *Nana'nın* yapacağı gösteri gazetelerde tam sayfa haber olarak yansıtılmıştır. *Neşe Gecesi Nana* başlığı ile hazırlanan haberde Nana, '*şark aleminin bütün güzellik ve cazibesini bir arada sunan egzotik dansları ve kıvrak raksları ile yakıcı gözleriyle sizleri hayatınız boyunca unutamayacağınız en büyük zevklere gark edecek hayran bırakacaktır*' ifadesi ile lanse edilmiştir. Ayrıca Nana, *Türkiye'de ilk defa göbek dansını bedii hale getiren rakipsiz dansöz* olarak tanıtılmış ve Nana'nın büyük bir portresinin de 25 kuruştan satılacak biletlerle piyango çekilişi ile verileceği belirtilmiştir (Halk Postası, 04.10.1954: 1).

Bu gelişen eğlence kültürünün yanında halkın gündelik hayatında adeta yadsınamayacak yeni bir gerçek olarak ortaya çıkan sinema kültürü değişimin ve dönüşümün en net alanlarından biriydi. Maraş'ta ve tüm ülkede sinemanın büyük bir talep görmeye

³ Haber yazısında satıcıların mallarını *temiz ve saf* olarak sunup, herhangi bir şey karıştırma eğilimine girmemesi, alıcının da bu pazarlara bu inançla koşmaları istenmiştir.

başlaması ile ellili yıllardan itibaren sinema, adeta toplumun tek boş zaman aktivitesi olmuştur (Madendağ-Bilecen, 2016: 89). Bu dönemde sinema, neredeyse herkesin ulaşabildiği bir eğlence aracıdır. Amerika etkisinin belki de kendisini en iyi gösterdiği alanlardan biri olan sinema ile Hollywood kültürü ve dolayısıyla Amerikan kültürü toplumda hızlı bir etki yapmaya başlamıştır. Maraş'ta sinema kültürü ilk olarak tek partili dönemde ortaya çıkmış, bir sinema binasının inşasına ise ancak 1939 yılında başlanabilmiştir (Maraş Vilayet Gazetesi, 20.01.1939: 2). *Memleketin müphem bir ihtiyacı* olarak görülen sinema binası Belediye bütçesinden sağlanan para ve çevre illerdeki sinemalarla kıyaslanmayacak ölçüde *eşsiz bir güzellikte* yapılmıştır (BCA, 02.06.1941: 5). Ancak bu kültürel faaliyet de devlet güdümünde yürütülmüştür. Nitekim 1948 yılı gibi geç bir tarihte mevcut sinemaya ek olarak Maraş Halkevinin çalışmaları ile bir sinema salonu daha açılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla halkın sinemaya ilgisi bu dönemde de yoğundur. Bu yoğun ilgi Halkevi sinemasının açılışını da etkileyen esas fikir olmuştur. Bu dönemde sinemanın halk üzerindeki etkisi şöyle ifade edilmektedir: “*Sinema, seyircilerinin konuşmasını, düşünmesini, bilmesini, inanmasını, yüksek vicdanlı karakterli, milliyetçi, vatanperver ve hayat adamı olması lazım geldiğini öğretir. Aynı zamanda dünyanın öbür tarafındaki en ücra köşelerinde halen taş devrinde yaşayan insanlardan tutunuz da dünyanın en medeni şehirlerinde yaşayarak medeniyetin zirvesine erişmiş insanların cemiyet ve sosyal hayatlarını bize gösterir.*” (Maraş Postası, 29.03.1948: 2). Sinemanın toplum amacı da ulus devlet fikri bağlamında belirlenmiş, gösterilen filmler de bu nitelik ve içeriğe uygun olmuştur. Aynı yazıda belirtilenler arasında halkın bir sinema adabına henüz sahip olmadığı fikri de vardır. Yazar uzun zaman sonra sinema salonuna gittiğinde tıklım tıklım bir tablo ile karşılaşınca çok sevindiğini ancak seyircilerin çoğunluğunun *kasket* takıyor olması, sigara içmeleri ve yüksek sesle konuşmalarından dolayı bu kültürün yerleşmesinin oldukça zor olduğunu ifade etmektedir (Maraş Postası, 29.03.1948: 2).

Sınırlı ve kontrollü filmlerin gösterimine izin verildiği tek partili yılların ardından 1950'lerle beraber şehirde sinema ilgisi yerli sinema sektörünün güçlenmesi ve film ağının genişlemesi nedeniyle yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Bir kadın yazar Maraş'ın gündelik hayatına dair önemli ipuçları veren yazısında geçmiş ve mevcut durumdaki gündelik hayatı şöyle değerlendirmektedir:

“Bundan 10-12 yıl önce bizim şehirde halkın çoğu akşamdan yuvasına çekilirdi. Gece hayatı diye bir şey yaşanmazdı. Eğlence, müsamere, sinema bilmezdi. Ama şu 5-6 yıl içinde sinemaya çok ısındı. Şimdi dikkat ediyorum gece ve gündüz salonlar doludur. Eğer film yenilenmişse, erkenden hatta gündüzden biletinizi almadığımızda gişeden geri dönebilirsiniz.” (Engizek, 06.09.1956: 1).

Bu sıralarda şehirde Yeni Sinema ve Yıldız Sineması olmak üzere iki sinema bulunmaktadır. Hatta Yeni Sinemanın sıcak havalara uygun olarak hazırlanmış bir yazlığı da bulunmaktadır (Halk Postası, 02.06.1956: 1). Bu yıllarda gösterilen filmlerin çoğunluğu yerli filmlerdir. Gazetelerde saat ve yer bilgisi her gün yenilenerek verilen filmlerin bazıları *Boş Beşik*, *Batakhaneler Kralı*, *Ölüm Fedaisi*, *Cinci Hoca*, *Katilini Arayan Adam*, *Çalınsın Sazlar*, *Hürriyet Kartalı*, *Cücelerin İntikamı*, *Fantomalar Peşinde*, *Fato*, *Kahraman Korsan*, *Hasret*, *Soygun*, *Nimet Alp* gibi yerli filmlerdir (Halk Postası, 1954).

Bu yıllarda tüm Türkiye'de olduğu gibi Maraş'ta da sinemalar fazlasıyla rağbet görmüştür. Ancak modern hayatın diğer getirisi muhafazakâr söylemi de kuvvetlendirmesidir. Keza toplumsal değerlerin değişiminde ortaya çıkan boşluk geleneğe sarılışı ve geleneğin yeniden diriltilmesini istemektedir (İnsel, 2001: 65). Bu sebeple sinemanın yükselmesiyle değişen toplum yapısında muhafazakâr tutum bir savunma mekanizması olarak ortaya çıkmıştır. Bu yoğun ilginin yanında gösterilen filmlerin kalite ve içerik olarak seçici davranılmadan gösterime konulması toplum ve özellikle gençler açısından tehdit edici

bulunmuş ve yozlaşmaya sebep olarak gösterilmiştir. Modern hayatın sancıları olarak görülen bu hızlı değişim muhafazakâr bir kentte eleştirilere sebep olmuştur. Gösterilen bazı yerli filmlerin halkın ve özellikle gençlerin ahlaki yapısını bozmaya ve şehvet hislerini harekete geçirmeye yönelik olduğu belirtilen haberde sinema salonlarında görülen uygunsuz davranışlara da atıf yapılmıştır. Sinemada gösterime konulan *filmlerin memleketin ahlakını, adetini, ananesini, zevk ve sanat telakkilerini aksettiren ve o milletin seviyesini meydana koyan eserler olması gerektiği*, bu nedenle *Türk adet, ahlak, zevk, sanat ve seviyesine uymayan* filmlere yer verilmemesi istenmiştir (Demokrasiye Hizmet, 30.03.1953: 1). Bunların yanı sıra Maraş halkının sinemaya gösterdiği ilgiden faydalanılması gerektiği ve bu *telkini güçlü* eğlence aracından daha iyi bir şekilde faydalanılması istenmiştir. Filmlerin topluma ahlaki, kültürel, adab-ı muaşeret çerçevesinde Batılı medeni usulleri öğreten, evrensel sorunlara ışık tutanlar arasından seçilerek halkın ucuz ve basit filmler yoluyla kandırılmaması istenmiştir (Engizek, 06.09.1956: 1). Başka bir yazıda yine sinemanın toplum üzerindeki etkileri incelenerek filmlerin halkın moral değerleri üzerinde ciddi etkisi olduğu belirtilmiştir. Ancak bazı yerli film yapımcılarının izleyiciyi istismar etmesi nedeniyle düşük seviyeli, müstehcen ve ahlaken gençleri çökerten yerli filmlere yer verildiği ve bu filmlerin toplumu yozlaştırdığı ifade edilmektedir. Bu sebeple şehirdeki iki sinema sahibinin bir araya gelerek gerekirse yerli film göstermeme kararı almaları dahi istenmiştir (Halk Postası, 02.03.1954: 2). Çünkü asıl vurgulanmak istenen özgürlük adı altında gençlere kötülük edildiği gerçeğidir (Maraşın Sesi, 05.02.1957: 1).

Eleştirinin altında yatan asıl sebep ise sinema kültürüne yeterince sahip olmayan şehir halkının her filme bir sosyal aktivite gözünde bakarak boş zaman geçirmek isteğiyle salonları doldurmasıdır (Özen, 2019: 488). Bu ise şehirde değişen hayatın ve modern yaşamın getirilerini göstermektedir. Buna göre sinema izleyicisi sinemalar konusunda bilgili değildir ve seçici davranmamaktadır. Hatta bir köşe yazısında şehirdeki sinema kültürü ve sinemanın halk üzerindeki etkisi şöyle ifade edilmektedir:

“Maraş çoğunluk itibarıyla gözünü yeni açan uyanan bir şehir olduğu için sanat, komedi, dram veya macera filmlerindeki rolleri örtülü manasıyla değil çıplak rengi ve manzarası ile kıymetlendirir. Mesela sinema seyredirken rol icabı bir kadını tokatlayan aktöre hiddetlenip birden perdeye el sallayarak bağırın bu surette heyecanını teskine uğraşan delikanlılar, şimdi hangi şehirde mevcuttur soruyorum. Benimle birlikte belki yüzlerce hemşeri bunun şahidi olmuştur.” (Engizek, 06.09.1956: 1).

Toplumun gündemini bolca işgal eden sinemaların halkın düşünce ve hayat tarzında oluşturması muhtemel olarak görülen bozukluklar bir yozlaşma emaresi olarak değerlendirilmiştir. Modern yaşamın gençler üzerindeki etkileri şehir yaşamını da etkilemiştir. Tek sorun film içerikleri değildir. Aynı zamanda sinemalarda adab-ı muaşeret kurallarına dikkat edilmemesi de sorun olarak görülmüştür. Sinema kültürüne yabancı olan ve sinemalara en çok akın eden gençler ve kadınlar bu toplu mekanları evleri gibi görmüş ve rahat hareket etmişlerdir. Sinema gündüz gösterimlerini dolduran kadınların yoğunluğu ve gürültüsünden dolayı bu seanslar *karı hamamından* farksız olarak değerlendirilmiştir (Halk Postası, 17.07.1954: 1; Kahramanyurt, 21.12.1955: 1). Artık bir lüks değil bir ihtiyaç olduğu vurgulanan sinemalarda rahatsız olunan diğer önemli nokta sigara içilmesidir. Duman altında kalan salonların konforundan da rahatsızlık duyulmaktadır. Rahatsız edici ve konforsuz koltuklar, uzunluğu 2-3 saati bulan filmler süresince izleyicilere bunaltıcı gelmektedir (Halk Postası, 02.03.1954: 2; Engizek, 06.09.1956: 1). Oluşmaya başlayan yeni sinema kültürünün beraberinde getirdiği sorunlar oldukça fazla görünmektedir. Yerleşmesi zor ve zaman alan bu kültürün bir diğer yan etkisi de şehir sokaklarında gün boyunca hoparlör ile yapılan reklam duyurularının oluşturduğu gürültü kirliliğidir. Sabahın erken saatlerinde başlayan ve *müşteri*

avı olarak değerlendirilen bu durum kentin medeni yaşamına aykırı bulunmuştur (Maraş Postası, 11.08.1948: 2; 06.09.1948: 2).

Sinema salonlarından birinde gerçekleşen ilginç bir olay ise şehrin modern hayatın hızına rağmen henüz muhafazakâr kabuğunu kıramadığını göstermektedir. Sinema salonuna eşi ile birlikte gelen bir erkek eşi ile kadınların yoğun olduğu bir bölmede oturmak istemiş ancak diğer kadınlar tarafından buna izin verilmemesi üzerine çıkan tartışma emniyet müdürlüğüne taşınmıştır. Gazete yazarının olayı yorumu ise daha da ilginç görünmektedir: ‘Maraş gerçi biraz muhafazakârdır. Aile ile de olsa bayanlar aralarında tek erkek oturmasını istemezler. Fakat sinemaya gidecek kadar muhafazakârlıktan nükul edenler için bir mahzur mütalaa edilmemesi icap eden bu hadisenin emniyete intikali mucibi esefdir.’ (Halk Postası, 22.12.1955: 1). Modern yaşamın gereklerinden faydalanan toplum, muhafazakârlığın kesif sınırlarında dolaşmaya devam etmektedir. Bu da dönemin muhafazakâr modernleşmesine oldukça yalın bir örnek sunmaktadır.

Maraş’ta tiyatro oyunları da sinemalar kadar yoğun olmasa da dikkat çekmektedir. Seyircinin tiyatrodan ziyade sirk tadındaki akrobatik oyunlardan oldukça zevk aldıkları görülmektedir. *Sadi Tek* Tiyatro Topluluğunun Yeni Sinemada yaptıkları gösterinin diğer sanatkarlardan daha çok sevildiği belirtilmiştir (Halk Postası, 11.01.1956: 1). Ancak sinemalarda olduğu gibi tiyatro oyunlarında da çeşitli olaylara denk gelinmiştir. Tiyatroda bir *saz faslı* gösterisi sırasında izleyicilerden Aşırzade Cemil Efendi adında biri oyunculardan Madam Fani’ye ateş etmek istemiş ancak bu sırada diğer seyirciler tarafından durdurulmuştur (Son Posta, 14.01.1933: 4). Bunların yanında şehir gündelik hayatında dikkat çeken diğer önemli gelişme köklü bir gelenek halini alan güreş müsabakalarıdır. Birçok Maraşlı pehlivanın katıldığı yarışmalar halkın yoğun ilgisi ile karşılaşırken (Halk Postası, 25.05.1954: 3), *Karakucak Güreşleri* olarak bilinen güreş yarışmalarına davul zurnalar eşliğinde sabah erkenden başladığı, biletlerin erkenden tükendiği, hatta izleyicilerin *yıkık duvarlardan tırmanarak* güreşin yapılacağı alana girmeye çalıştıkları ifade edilmiştir (Halk Postası, 07.06.1954: 1-2).

Tek parti döneminin gençlere yönelik bir boş vakit geçirme mekânı olarak dikkat çeken kütüphaneler ise bu dönemde neredeyse bomboştur. Gençler, kahvehane ve kıraathanelerde vakit geçirmeyi tercih ederken kütüphanenin şehrin uzak bir noktasına inşa edilmiş olması ve merkeze sapa kalması gençlerin ilgisizliğine sebep olarak gösterilmiştir. Oysa kayıttan anlaşıldığı kadarıyla kütüphane oldukça yoğun talep gören Yeni Sinemanın bitişiğindedir. Gençlerin ilgisini buraya çekmek için kütüphanenin merkezde *Ulu Cami* yanında daha işlek bir yere taşınması ve dizaynının cam ve camekân şekilde yapılarak ilgi çekmesi önerisi yapılmıştır. Eskiden olduğu gibi tıklım tıklım bir kütüphane oluşabilmesi için yerel ve ulusal gazetelerinde günlük olarak temin edilmesi ve gençlerin gündelik haberlerden haberdar olmalarının sağlanması istenmiştir (Demokrasiye Hizmet, 24.07.1953: 1). Bu sıralarda ilginç olarak çocuklar için duyulan ihtiyaç üzerine *Çocuk Bahçesinde* bir *Çocuk Kütüphanesi* açılmıştır. Ancak veliler ve kamuoyu tarafından açılışa pek fazla rağbet edilmemiştir (Demokrasiye Hizmet, 11.09.1956: 1).

Bu dönemde halkın boş vakit geçirebilmesi için şehirde bir park ihtiyacı olduğu yerel basına yansıyan haberler arasındadır. Belediyenin bu konudaki kayıtsızlığı eleştirilirken Maraş’ın bahşedilmiş tabii güzelliklerinden halkın istifade edemediği oturup, gezip nefes alacağı bir mekânın olmadığı belirtilir. Daha evvel çocuklar için yapılan eğlence parkının da yıkıldığı anlaşılmaktadır (Halk Postası, 19.05.1954: 2; Yurt Ansiklopedisi, 1982: 5739).

2.5.Amerikan Rüyası: Gazete Reklamları ve Amerika Haberleri

1950’li yıllar Türkiye’de Amerika eğiliminin başladığı yıllardır. Bu dönemde Amerika’ya ait her şey basının gündeminde yer almış, Amerika popüler kültürü bu yolla halk arasında revaçta olmuştur. Reklamlardan sinemaya, siyasi ve kültürel konulara kadar Amerika ile ilgili her şey toplumda ilgi çekmeye başlamış ve gündemi meşgul etmiştir. Yerel basının gündeminden de düşmeyen Amerika haberleri ve yorumları bu değişimin göstergesiydi. ABD Başkanı Eisenhower’ın fotoğrafları eşliğinde verilen haberlerde Eisenhower’ın fikir ve prensipleri anlatılıyor, ayrıca yüksek puntolarla barışçı siyaseti övülüyordu (Demokrasiye Hizmet, 03.05.1953: 1). Öte yandan sosyal hayatta da dönemin bütün dünyada yaygın bir Amerikan eğlence türü olarak ortaya çıkan *Karnaval* haberlerine yer veriliyordu. Karnavallar çeşitli içeriklerde düzenlenen yarışmalar mahiyetinde olup Maraş’ta bu karnavallar genellikle enstitü ya da cemiyetler bünyesinde hazırlanmıştır. Öğrencilere hazırlatılan resim, kıyafet gibi el çalışmaları halkın da katıldığı eğlenceli yarışmalarda sergilenmiştir. Maraş’ta Kız Enstitüsü tarafından organize edilen bir karnavalda da resim ve kıyafet yarışmaları ile diyalog ve monolog şeklinde piyesler organize edilmiştir. Karnavalda dikkat çekici olan şey ise birçok ürün üzerinde Amerika esintilerinin varlığıdır. Örneğin karnavalda sergilenen Noel Baba tablosu ziyaretçiler tarafından ilgiyle karşılanmış ve alkışları eşliğinde çam dalları üzerinde sergilenen Noel Baba’ya ait balonlar büyük bir merakla patlatılmıştır. Maskeli kıyafetler ile oynanan bir piyeste ise “*Amerika’dan geldim*” diye sahneye çıkan *züppe* bir tiplmeye yer verilmiş ve bu piyeste izleyenler tarafından çok beğenilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 29.12.1953: 1).

Maraş yerel gazetelerinde 1950’li yıllardan itibaren *Amerika’nın Sesi Radyosunun* yayın akışlarına da yer vermeye başlandığı görülmektedir. Bu akışlardan anlaşıldığı kadarıyla Amerika’dan günlük haberlerin yanı sıra kültür ve sanat haberlerine de yer verilmiştir. Böylece bu dönemde başladığı iddia edilen Amerikan kültür emperyalizminin izlerini bir taşra yerel gazetesinden de takip edebilmek ilginç görünmektedir. Örneğin Amerikan Radyosunun 16-25 Kasım 1955 tarihli haftalık yayın akışı şu içeriktedir: Dikiş Makinesini kim icat etmiştir?, Holiday in Rio Vieto Orkestrasının sunacağı Lonely Ballerina Beny Carter’dan bir müzik resitali, Kemal Peksöz’ün Sanat ve Edebiyat Revüsü, Amerika’dan Portreler, Kadın Dünyası (Amerikan kadınlarının en son moda hakkındaki görüşleri) ve Sinema Alemi (Engizek, 28.11.1955: 2).

Bu etkinin şüphesiz en rahat gözlenebildiği alanlardan biri de gazetelerde yer alan reklamlardır. Ulusal gazetelerin yayın akışlarında daha fazla yer alan reklamlara Maraş yerel basınında da rastlamak mümkündür. Medyanın en etkili alanlardan biri olan reklâm, verdiği mesajlarla toplumsal dünyanın derinliklerine işlerken aynı zamanda gündelik hayatın sınırlarını da belirlemektedir. Bu yıllarda Amerika ve Avrupa malı dikiş makineleri, buzdolapları, çamaşır makineleri, elektrik süpürgesi, ütü, radyo, televizyon gibi ev eşyalarında bir patlama olmuştur. Bunların yanında moda yön veren reklam ve haberler hem bir kültür inşasını sağlamış hem de moda yoluyla egemen düşüncenin yerleşmesini sağlamıştır (Yağlı, 2013: 41). Şık giysileri, yüksek topuklu ayakkabıları ve özenle taranmış saçlarıyla görsellere yerleştirilen kadınlar, bu kültürel inşanın bir aracı olarak düşünülmelidir (Gümüsoğlu, 1998: 103).

1954-56 yıllarının modası olarak sunulan küpelerin kadınlara tanıtıldığı bir reklam görselinde küpeler “*başın en ufak hareketinde sallanan ve bir kadının gardırobunda ki elbiselerin her rengine uyacak nefasette*” şeklinde tarif edilmiştir (Engizek, 29.04.1954: 1). Fotoğraflı mayo reklamları (Engizek, 05.04.1956: 1) ve İngiltere’de bir kadın hasta bakıcının çalışırken rujunu tazelediği görüntüsü altında yer verilen ruj reklamında rujun kadınlar için artık doğal bir ihtiyaç haline geldiği bilgisine yer verilmiştir (Halk Postası, 18.03.1954: 3).

Saç kesim trendlerinden bahsedilen başka bir reklamda ise geçen yıl *Alagorson* saç tipinin moda olduğu ancak bu yıl uzun ve boynu örten saçların kabul gördüğü ifade edilmektedir. Tuvaletlerle ise daha uzun saçların tercih edildiği ancak uzun ve gür saçların başın üst tarafında bukle veya başka şekillerde toplanması gereğinden bahsedilmiştir (Halk Postası, 25.03.1954: 3). Başka bir reklamda ise bir kadın belden oturan bir tayyörü, geniş yakası, manşonu ve küçük beresi ile tarif edilerek yılın modası hakkında kadınlara bilgi verilmektedir (Halk Postası, 19.01.1956: 1). Bu reklamların etkisi ve piyasaların yabancı mallarla dolu olması genç kızlar üzerinde de etki yapmış, okullarda ojeli, rujlu, topuklu ayakkabılı, değişik saç stillerine sahip kızların görülmesi bir problem olmuştur. Bunların yasak edildiğine dair bir kararın Milli Eğitim Bakanlığınca ilan edileceği ancak erkek öğrencilerin saç uzatmalarına izin verileceği bilgisine bir haberde yer verilmiştir (Halk Postası, 11.01.1956: 1). Tüm bunlar bir taşra şehrinde hem gelenek ve alışkanlıklar üzerindeki farklılaşmayı sergilerken hem de küresel etkilerin kaçınılmaz olan sınırsızlığını göstermektedir.

Sonuç

Gündelik yaşamın sürekli değişen modern dönem olgusuna uyumu çeşitli şekillerde belirlemektedir. Bu değişim zamanın bir gerçeği olmakla beraber onu insan yaşamında daha da bariz kılan şey değişimin taleplerine göre içerik belirleyen bir yönetsel güçtür. Bu açıdan değişimin karşı konulamaz ruhunun yanında devleti ya da toplum üzerinde hâkim olan başat güçleri gündelik yaşamın seyrinden uzak tutmak mümkün değildir. İncelenen her iki dönemde de Türkiye’de gündelik hayat adeta hükümetlerin farklı uygulama, istek ve yaklaşımları ile şekillenmiştir. Hayatın her alanında etkisini gösteren bu değişim başta sosyo-kültürel, ekonomik, teknik, moda, eğlence sektörleri olmak üzere toplum yaşantısında ve gündelik hayatında bir değişim yaratmıştır.

Maraş’ta tek partili dönemin örtülü ve kontrollü gündelik hayatının ardından üzerinden ölü toprağı alınmış gibi bir hareket alanı bulan şehirde insanlar başta sinema olmak üzere çeşitli eğlence alanlarında görülmeye başlamıştır. DP iktidarının getirdiği liberal ve kapitalist akım bütün Türkiye’de olduğu gibi şehirde de yaşamın her alanına nüfuz etmiştir. Bu dönemde değişen eğlence ve moda anlayışları fütursuz bir hızla toplum hayatında belirleme başlamıştır. Doğal olarak toplumun görenek ve gelenekleri içinde alışageldikleri hayat standartlarında bariz ve hızlı değişimlerin görülmesi bazı çevrelerin kültürel yozlaşma yorumunu ortaya çıkarmıştır. Bu geçiş evresi geri dönülmez değişimleri hayata yerleştirirken muhafazakâr şehrin kadınları da sosyal hayatta daha çok görünmeye başlamıştır. Bu durum şehrin geleneksel kadın ve aile algısında ona biçilen rol açısından bir değişim oluşturmamıştır. Kadın kendisinden beklenen rolleri yerine getirirken bunun yanında sosyal hayatta daha fazla görünür olmuştur. Tek parti döneminin görgülü salon kadını istemi bu dönemde aile ve yuva kuran, ev işlerine vakıf bir ev hanımı profiline evrilmiştir.

Şehirdeki değişen yaşamın ortaya çıkardığı diğer önemli gelişme modern hayatın getirilerine ayak uydurulmasıdır. Adab-ı Muaşeret çerçevesinde görgü kurallarını sürekli hatırlatıldığı gazeteler aracılığıyla toplumdan bu yeni hayata adapte olması beklenmiş ve istenmiştir. Gazeteler tek parti döneminin eğitim ve basın yoluyla sağlanan toplum eğitiminin tek kanalı haline gelmiştir.

KAYNAKÇA**Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**

- BCA, 490.1.0.0.496-1997-3, 23.02.1935.
 BCA, 490.1.0.0.1579-433-1, 11.06.1936.
 BCA, 490.1.0.0.511-2054-2, 15.07.1940.
 BCA, 490.1.0.0.202-799-4, 02.06.1941.
 BCA, 490.1.0.0.273-1091-2, 07.07.1943.

Araştırma-İnceleme Eserler

- Alkan, M. Ö. (2019). Soğuk Savaş'ın Toplumsal, Kültürel ve Günlük Hayatı İnşa Edilirken... M. K. Kaynar (Haz.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları* içinde (591-619. ss.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Arat, Y. (2005). Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar. S. Bozdoğan, R. Kasaba (Ed.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde (82-99. ss.). Türk Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Aydoğan, D. (2013). Gündelik Yaşam Pratiklerinde Anlamı İnşa Eden Toplumsal Dinamikler. *Sosyoloji Dergisi*, (28), 1-18.
- Bakacak, A. H. (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44, 627-638.
- Belge, M. (1983). Türkiye'de Günlük Hayat. M. Belge, B. Özüakın (Haz.), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (836-860. ss.). (3-4), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Bora, T. (2005). Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye. T. Bora (Der.), *Taşraya Bakmak* içinde (37-66. ss.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Madendağ, G. ve Bilecen, T. (2016). Adana'da Demokrat Parti Dönemi'nde Gündelik Hayatın Basına Yansımaları. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 02 (03), 84-96.
- Cantek, L. (2005). *Gündelik Yaşam ve Basın (1945-1950) Basında Gündelik Yaşama Yansıyan Tartışmalar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Certeau, M. D. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi I Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. İstanbul: Dost Yayınları.
- Crane, D. (2003). *Moda ve Gündemleri Giyimde Sınıf, Cinsiyet ve Kimlik*. Özge Çelik (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Deren, S. (2001). Kültürel Batılılaşma. U. Kocabaşoğlu (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce III: Modernleşme ve Batıcılık* içinde (382-402. ss.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Tasouji, C. D. (2013). Gündelik Hayat İncelemelerinde Kadınlık Halleri, *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 62-78.
- Göle, N. (2011). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gümüšoğlu, F. (1998). Cumhuriyet Döneminde Ders Kitaplarında Cinsiyet Rollerini (1928-1998). A. B. Hacimirzaoğlu (Ed.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (101-128. ss.). Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Işın, E. (1987). Abdullah Cevdet'in Cumhuriyet Adab-ı Muaşeretini. *Tarih ve Toplum*, (48), 333-340.
- İnsel, A. (2001). *Türkiye Toplumunun Bunalımı*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- İzmir, M. Modernleşen Türkiye'de Gündelik Yaşamın Dönüştürülmesi Serüveni. *GençHukukçularHukukOkumalar*, www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerV/587. Pdf. Erişim Tarihi: 15.10.2020, 13:20.
- Kahramanmaraş. (1982). *Yurt Ansiklopedisi*, (8), İstanbul.
- Kasaba, R. (2005). Eski İle Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm. S. Bozdoğan, R. Kasaba (Ed.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde (12-29. ss.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Köker, L. (2013). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*, Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III Moderniteden Modernizme (Gündelik Hayatın Meta-Felsefesi)*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. Işık Gürbüz (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2005). Gündelik Hayat ve Ritmleri. Elçin Gen (Çev.). *Birikim*, Mart (191), 79-85.
- Özen, E. (2019). Sinemamızın Şahsiyet Azabı: Ellili Yıllarda Yerli Film/Türk Filmi Ayrımı Üzerine Bir Değerlendirme, M. K. Kaynar (Haz.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları içinde* (485-505. ss.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Scott, J. (2007). *Toplumsal Cinsiyet Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. Aykut Tunç Kılıç (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Scott, S. (2009). *Making Sense of Everyday Life*. Polity Press.
- Ural, T. (2008). *1930-1939 Arasında Türkiye'de Adâb-ı Muaşeret, Toplumsal Değişim ve Gündelik Hayatın Dönüşümü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yağlı, S. (2013). Gündelik Hayatın Bir Alanı Olarak Moda Aracılığıyla Kültürün Yeniden İnşası. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, Güz (4), 37-62.
- Yaşın, Y. N. (2000). Evde Taylorizm: Türkiye Cumhuriyetinin İlk Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi (1928-1940). *Toplum ve Bilim*, Bahar (84), 51-74.

Gazeteler

- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 1, Sayı: 48, 07.08.1934.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 1, Sayı: 53, 11.09.1934.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 2, Sayı: 63, 20.10.1934.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 2, Sayı: 66, 11.11.1934.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 2, Sayı: 70, 15.12.1934.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 2, Sayı: 75, 19.02.1935.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 2, Sayı: 78, 12.03.1935.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 2, Sayı: 97, 11.08.1935.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 2, Sayı: 99, 15.08.1935.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 3, Sayı: 114, 28.10.1935.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 3, Sayı: 119, 02.01.1936.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 3, Sayı: 124, 06.02.1936.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 3, Sayı: 135, 30.04.1936.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 3, Sayı: 155, 17.09.1936.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 4, Sayı: 178, 11.03.1937.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 4, Sayı: 187, 13.05.1937.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 4, Sayı: 223, 20.01.1938.
- Maraş Vilayet Gazetesi*, Yıl: 5, Sayı: 273, 20.01.1939.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 3, Sayı: 34+511, 05.02.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 3, Sayı: 63+582, 30.03.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 3, Sayı: 43+585, 03.05.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 3, Sayı: 43+614, 09.06.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 4, Sayı: 34+650, 24.07.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 4, Sayı: 34+279, 29.12.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 4, Sayı: 34+785, 05.01.1954.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 7, Sayı: 34+1539, 21.06.1956.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 7, Sayı: 34+1542, 24.06.1956.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 7, Sayı: 34+1543, 26.06.1956.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 7, Sayı: 34+1605, 11.09.1956.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 7, Sayı: 34+1631, 11.10.1956.
- Engizek*, Yıl: 7, Sayı: 1443, 24.03.1954.
- Engizek*, Yıl: 8, Sayı: 1474, 29.04.1954.
- Engizek*, Yıl: 9, Sayı: 1820, 15.06.1955.

Engizek, Yıl: 9, Sayı: 1827, 23.06.1955.
Engizek, Yıl: 9, Sayı: 1963, 28.11.1955.
Engizek, Yıl: 10, Sayı: 2074, 05.04.1956.
Engizek, Yıl: 10, Sayı: 2301, 01.09.1956.
Engizek, Yıl: 10, Sayı: 2305, 06.09.1956.
Maraş Postası, 06.09.1948.
Maraş Postası, 11.08.1948.
Maraş Postası, 21.04.1948.
Maraş Postası, 29.03.1948.
Maraşın Sesi, Yıl: 1, Sayı: 134, 28.09.1956.
Maraşın Sesi, Yıl: 1, Sayı: 233, 02.02.1957.
Maraşın Sesi, Yıl: 1, Sayı: 234, 05.02.1957.
Maraşın Sesi, Yıl: 9, Sayı: 2299, 03.01.1964.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 16, 02.03.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 17, 03.03.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 18, 04.03.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 24, 11.03.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 30, 18.03.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 36, 25.03.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 81, 19.05.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 86, 25.05.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 93, 07.06.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 120, 08.07.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 128, 17.07.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 190, 04.10.1954.
Halk Postası, Yıl: 2, Sayı: 366, 29.04.1955.
Halk Postası, Yıl: 2, Sayı: 414, 25.06.1955.
Halk Postası, Yıl: 2, Sayı: 564, 22.12.1955.
Halk Postası, Yıl: 2, Sayı: 583, 11.01.1956.
Halk Postası, Yıl: 2, Sayı: 589, 19.01.1956.
Halk Postası, Yıl: 3, Sayı: 705, 02.06.1956.
Halk Postası, Yıl: 3, Sayı: 895, 16.01.1957.
Halk Postası, Yıl: 3, Sayı: 908, 31.01.1957.
Halk Postası, Yıl: 3, Sayı: 911, 04.02.1957.
Halk Postası, Yıl: 3, Sayı: 959, 01.04.1957.
Halk Postası, Yıl: 4, Sayı: 986, 06.05.1957.
Halk Postası, Yıl: 4, Sayı: 1001, 23.05.1957.
Halk Postası, Yıl: 4, Sayı: 1017, 04.07.1957.
Halk Postası, Yıl: 5, Sayı: 1263, 04.04.1958.
Son Posta, 14.01.1933.
Son Posta, 16.09.1934.
Kahramanyurt, Yıl: 7, Sayı: 1742, 21.12.1956.